

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КИЇВСЬКИЙ СТОЛИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ БОРИСА
ГРІНЧЕНКА

Факультет суспільно-гуманітарних наук
Кафедра філософії та релігієзнавства

Галузь знань: 03 Гуманітарні науки Спеціальність: 033 Філософія Рівень
вищої освіти: перший (бакалаврський)

ДИПЛОМНА РОБОТА
З ТЕОРЕТИЧНОЇ ФІЛОСОФІЇ НА ТЕМУ:
ХРОНОС І КАЙРОС У КОНТЕКСТІ ТЕХНОЛОГІЧНОГО
ПРОГРЕСУ ТА ГЛОБАЛЬНИХ ЗМІН

Студентки 4-го курсу

Кищук Вікторії

Науковий керівник:

Тарасюк Лариса Сергіївна

доктор філософських наук, професор

Роботу захищено « ____ » _____ 20__ р.

Оцінка _____

Київ – 2025 р.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ХРОНОС І КАЙРОС: КОНЦЕПЦІЇ ЧАСУ У СУЧАСНОМУ КОНТЕКСТІ	
1.1 Поняття Хроносу та Кайросу в філософії: класичний і сучасний погляд.....	8
1.2 Час як соціокультурний конструкт: вплив технологій на сприйняття часу.....	16
Висновки до першого розділу.....	29
РОЗДІЛ 2. ТЕХНОЛОГІЧНИЙ ПРОГРЕС ТА ГЛОБАЛЬНІ ЗМІНИ ЯК ФАКТОРИ ПЕРЕТВОРЕННЯ ЧАСУ	
2.1 Роль інформаційних технологій у зміні сприйняття часу: від цифрової революції до штучного інтелекту.....	31
2.2 Кайрос у світі глобалізації: соціальні та економічні зміни, викликані інноваціями.....	42
2.3 Феномен прискорення часу та його вплив на суспільство: кризи і можливості Кайросу.....	52
Висновки до другого розділу.....	61
РОЗДІЛ 3. ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ ВЗАЄМОДІЇ ХРОНОСУ І КАЙРОСУ У СУЧАСНОМУ СВІТУ	
3.1 Інновації як моменти Кайросу: аналіз впливових технологічних подій.....	63
3.2 Філософія часу в управлінні змінами: баланс між Хроносом та Кайросом у сучасному суспільстві.....	70
Висновки до третього розділу.....	79
ВИСНОВКИ.....	81
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ.....	84

ВСТУП

Актуальність дослідження. Сучасний світ характеризується безпрецедентними темпами змін, які зумовлені стрімким технологічним прогресом, глобалізацією економіки, а також цифровою трансформацією практично всіх сфер життя. Ці зміни суттєво трансформують уявлення сучасної людини про час, перетворюючи його з лінійного, одновимірного процесу на складну, багаторівневу конструкцію, яка вимагає нового осмислення та переоцінки. В умовах такої реальності особливу актуальність отримує звернення до філософських категорій часу, насамперед понять Хроносу та Кайросу, які беруть свій початок ще в античній філософській традиції.

Згідно з античною традицією, Хронос позначає кількісний, лінійний, рівномірний і послідовний аспект часу, який вимірюється годинами, днями, місяцями, роками. Він характеризується своєю безперервністю, монотонністю та передбачуваністю. Натомість Кайрос у філософії визначається як якісний час, що пов'язаний з унікальним моментом, слушною нагодою, часом можливостей і рішучих дій. Кайрос – це той час, який необхідно вловити та реалізувати, адже він швидко зникає і може ніколи більше не повторитися.

Сьогодні, у час глобальних змін, межа між Хроносом та Кайросом стає дедалі більш умовною. Технологічний прогрес суттєво впливає на сприйняття часу людиною, перетворюючи його з лінійної послідовності подій (Хронос) у багатовимірний простір можливостей (Кайрос). Наприклад, завдяки цифровим технологіям та соціальним мережам інформація поширюється практично миттєво, стираючи кордони між подією та її сприйняттям. Люди стали жити у режимі «тут і зараз», де кожна мить має значення та може стати визначальною для майбутнього. Поява таких явищ як штучний інтелект, блокчейн та метавсесвіт створює нові

«точки біфуркації» – миттєві можливості (Кайрос), що здатні змінити не лише економіку чи соціальне життя, але й сам спосіб мислення та поведінки людини.

Важливо зазначити, що цифрові технології, особливо соціальні мережі та інтернет, сприяють миттєвому поширенню інформації та комунікації, стираючи географічні та часові межі. Це змінює традиційні уявлення про тривалість, ритм та циклічність часу. Інформація, яка колись потребувала годин або навіть днів для поширення, зараз доступна миттєво для мільйонів людей. Відповідно, людина вимушена діяти швидше, приймати рішення оперативніше, перебуваючи в постійній готовності реагувати на миттєві зміни ситуації. Це і є яскравим проявом моментів Кайросу, коли рішення мають бути ухвалені вчасно, а упущена можливість вже не повертається.

Окрім того, феномен метавсесвіту — цифрового віртуального середовища, яке дозволяє людям взаємодіяти, працювати, навчатися та розважатися без фізичної присутності в одному місці, створює принципово новий вимір сприйняття часу. У цьому віртуальному просторі час набуває іншої природи: він перестає бути однорідним та набуває рис множини потенційних можливостей. Людина може одночасно перебувати у кількох реальностях, де плин часу може відчуватися по-різному, що створює нові виклики для розуміння часу як соціокультурного конструкта.

Таким чином, сучасні глобальні зміни та цифровізація суспільства актуалізують необхідність глибшого філософського осмислення понять Хроносу та Кайросу. Дослідження цих концепцій дозволяє зрозуміти, як технології змінюють саме сприйняття часу та як ці зміни впливають на життя суспільства й особистості.

Дослідження взаємозв'язку Хроносу й Кайросу у філософському та соціокультурному вимірах дозволяє краще зрозуміти, як суспільство

адаптується до стрімких змін, як технологічний прогрес впливає на соціальну реальність та яким чином усвідомлене використання моменту (Кайрос) може стати вирішальним фактором успіху в умовах глобальних викликів сучасності. У зв'язку з цим, актуальним є як теоретичне, так і практичне осмислення понять Хроносу та Кайросу в контексті сучасних технологічних змін та глобальних процесів.

Метою дослідження є філософський аналіз концепцій Хроносу та Кайросу в контексті сучасних глобальних трансформацій та технологічного прогресу, а також визначення їх ролі у формуванні сучасної соціальної реальності.

Для досягнення зазначеної мети було поставлено такі **завдання**:

- Розкрити зміст понять Хронос і Кайрос у класичній та сучасній філософській думці.
- Проаналізувати вплив сучасних технологій на сприйняття часу як соціокультурного феномену.
- Визначити роль інформаційних технологій та штучного інтелекту у трансформації уявлень про час.
- Дослідити концепцію Кайросу в контексті соціально-економічних змін в умовах глобалізації.
- Вивчити феномен прискорення часу, визначити пов'язані з цим кризи та можливості Кайросу.
- Розглянути приклади технологічних інновацій (штучний інтелект, метавсесвіт) як прояви моментів Кайросу та визначити їх роль в управлінні змінами в сучасному суспільстві.

Предметом дослідження є філософські концепції часу Хронос і Кайрос, їх взаємодія та вплив на соціальну реальність в умовах глобальних технологічних трансформацій.

Об'єктом дослідження виступають сучасні соціокультурні процеси, пов'язані з технологічним прогресом та глобалізацією, які впливають на сприйняття та використання часу в суспільстві.

У процесі роботи було використано такі методи:

- **Історико-філософський метод** – для аналізу становлення й розвитку понять Хроносу та Кайросу у класичній та сучасній філософії.
- **Порівняльний метод** – для визначення відмінностей у підходах до сприйняття часу на різних етапах технологічного розвитку суспільства.
- **Аналітичний метод** – для оцінки впливу інформаційних технологій та штучного інтелекту на трансформацію соціокультурних уявлень про час.
- **Феноменологічний метод** – для дослідження суб'єктивних переживань часу в умовах глобалізації та цифровізації суспільства.

Теоретичне значення дослідження. Отримані результати розширюють теоретичне розуміння взаємодії понять Хроносу та Кайросу у сучасній філософській думці. Робота також сприяє глибшому осмисленню того, як технологічний прогрес впливає на соціальні, культурні та психологічні аспекти сприйняття часу в сучасному світі.

Практичне значення дослідження. Результати дослідження можуть бути використані у розробці навчальних курсів з філософії, соціології, культурології та менеджменту. Також вони можуть слугувати концептуальною основою для управління змінами в умовах технологічних трансформацій і глобальних викликів сучасності, а також у викладанні цифрової культури та управлінні змінами..

Структура роботи. Робота складається зі вступу, трьох розділів, які містять підрозділи, висновків до кожного розділу, загальних висновків, списку використаних джерел та додатків. Загальний обсяг роботи становить

... сторінок, список використаних джерел включає ... найменувань, з них ... іноземні.

Ключові терміни: Хронос, Кайрос, технологічний прогрес, глобалізація, сприйняття часу, цифрова революція, штучний інтелект, інновації, метавсесвіт.

РОЗДІЛ 1.

ХРОНОС І КАЙРОС: КОНЦЕПЦІЇ ЧАСУ У СУЧАСНОМУ КОНТЕКСТІ

1.1 Поняття Хроносу та Кайросу в філософії: класичний і сучасний погляд

Філософське осмислення категорії часу бере свій початок ще з античних часів, коли давньогрецькі мислителі вперше спробували зрозуміти та концептуалізувати час як фундаментальну основу буття. Саме в цей період були сформовані дві ключові концепції, що суттєво вплинули на подальший розвиток філософської думки й культури загалом: поняття Хроносу та Кайросу. Ці терміни заклали основу для двох принципово відмінних підходів до осмислення сутності часу та його ролі у житті людини.

Хронос (грец. Χρόνος) у філософській традиції античності визначався насамперед як кількісний вимір часу, що характеризується своєю лінійністю, монотонністю та послідовністю. Це той аспект часу, який вимірюється у стандартних одиницях – секундах, хвилинах, годинах, днях, роках – і сприймається як зовнішній, об'єктивний та незалежний від суб'єктивного досвіду окремої людини. Хронос символізує час як безперервний потік, який рівномірно й незворотно рухається вперед, без огляду на індивідуальні людські бажання чи обставини. Він представляє собою певну універсальну структуру, що упорядковує буття, задає ритм життя і формує фундаментальну основу людського існування в соціальному та культурному контекстах.

На відміну від кількісного, зовнішнього та механічного Хроносу, Кайрос (грец. Καῖρός) в античній філософії є якісною категорією часу, що позначає слушний, унікальний і особливий момент, сприятливу нагоду або можливість, яка вимагає негайних та відповідних дій. Кайрос є

суб'єктивним і залежить від здатності людини розпізнати й використати цю миттєвість, адже втрачений момент Кайросу неможливо повторити або повернути назад. Це той час, коли правильне рішення чи дія можуть привести до бажаного результату, тоді як зволікання чи невчасна дія здатні звести нанівець будь-які зусилля. В античній культурі, особливо у риторичності політиці, Кайрос був фундаментальною ідеєю, яка визначала здатність людини досягати успіху, ефективно керуючи ситуацією завдяки своєчасності й точності прийняття рішень.

Таким чином, поняття Хроносу і Кайросу в історико-філософському контексті формують два протилежні, але водночас взаємодоповнюючі виміри часу. Якщо Хронос відображає час як лінійний, об'єктивний і універсальний процес, який є спільним для всіх і не залежить від людської волі, то Кайрос характеризує час як якісний, суб'єктивний і ситуативний вимір, пов'язаний із унікальністю моменту і можливістю його використання. Взаємодія цих двох концепцій дозволяє глибше зрозуміти, як людина сприймає і переживає час, як цей досвід впливає на її рішення та дії, і як час формує культуру, соціальні практики й загалом життя суспільства.

У сучасній філософській думці взаємозв'язок між Хроносом і Кайросом набуває особливої актуальності в контексті глобальних змін і технологічного прогресу. Інформаційні технології, глобалізація, цифровізація та постійне прискорення життєвого ритму суттєво впливають на переосмислення цих категорій. Сучасна людина, перебуваючи під постійним впливом інформаційних потоків, змушена все частіше зосереджуватись на моменті Кайросу, використовуючи саме ту нагоду чи можливість, яка відкривається «тут і зараз». У той самий час класичний, вимірюваний і передбачуваний Хронос втрачає свою визначальну роль, поступаючись місцем часу миттєвих реакцій, змін і прийняття швидких рішень, що змінюють як соціальну структуру, так і сам спосіб існування людини.

Таким чином, поняття Хроносу і Кайросу не просто залишаються актуальними у філософському дискурсі, але й отримують нові, глибокі смисли у зв'язку з реаліями сучасного світу. Аналізуючи ці два виміри часу, ми отримуємо можливість краще зрозуміти як саму людину, її соціокультурне середовище, так і виклики та можливості, що виникають у світі глобалізованих технологій та швидкоплинних змін.

У філософській думці античності поняття часу займало центральне місце, оскільки саме час розглядався як фундаментальний принцип світобудови, основа космічного порядку, людської поведінки та існування загалом. Дві ключові концепції часу, Хронос (грец. Χρόνος) та Кайрос (грец. Καῖρος), які сформувались у давньогрецькій культурі, репрезентували різні аспекти сприйняття часу, а також визначали людську поведінку, спосіб мислення і взаємодію зі світом.

Класичне розуміння Хроносу знаходимо вже в творах давньогрецького поета Гесіода, для якого Хронос символізував абсолютну і безособову силу, що керує порядком світу, його виникненням та зникненням, задаючи чіткий ритм життя та буття всіх істот. Хронос у цьому сенсі постає в образі безперервного та монотонного плину часу, який є універсальним, лінійним, і який неможливо зупинити чи повернути назад. У міфологічних текстах Гесіода Хронос має ще й космогонічний характер, символізуючи вічність, циклічність і неминучість змін у світі.

Згодом Платон, розвиваючи ідею Хроносу, вводить його у контекст ідеального та чуттєвого світів. У діалозі «Тімей» Платон описує час (Хронос) як «рухому подобу вічності», підкреслюючи його об'єктивний та вимірюваний характер. Для Платона Хронос є проекцією вічності у світ змінних форм, що робить його мірою, за допомогою якої людина може усвідомити закономірності навколишнього світу. Такий погляд Платона закріпив традиційне трактування Хроносу як об'єктивного, механічного й

рівномірного плину часу, який не залежить від суб'єктивних переживань людини.

На противагу до Хроносу, античні філософи сформували концепцію Кайросу, яка радикально змінює підхід до осмислення часу. Кайрос не пов'язаний з кількісним вимірюванням, він виступає як якісний, ситуативний і надзвичайно важливий аспект часу. Якщо Хронос символізує послідовність і стабільність, то Кайрос наголошує на важливості певних моментів, миттєвих подій чи шансів, які необхідно схопити й використати вчасно.

Поняття Кайросу особливу увагу здобуло у філософії софістів та стоїків. Зокрема, софісти (Горгій, Протагор та інші) використовували поняття Кайросу для позначення моменту успішної промови, що досягається завдяки точному відчуттю ситуації. За Протагором, мистецтво мудрості полягає саме у вмінні розпізнати та використати Кайрос—той сприятливий момент, що гарантує успіх виступу. Таким чином, софісти зробили Кайрос центральним поняттям практичної мудрості, пов'язаної з інтуїцією і здатністю оперативно приймати ефективні рішення.

Важливий внесок у розуміння Кайросу зробив Арістотель, який включив цей концепт у сферу етики та риторики. У своєму трактаті «Риторика» Арістотель визначає Кайрос як ключовий фактор ефективної аргументації, оскільки лише своєчасне й відповідне контексту використання аргументів може забезпечити переконливість та результативність мовця. В етичному вимірі Арістотель пов'язує Кайрос із моральним вибором: правильним вважається лише те рішення чи дія, які здійснюються у відповідний час. Таким чином, у класичному розумінні Кайрос постає не лише як нагода, а й як умова моральної правильності людських вчинків.

У сучасній філософській думці розмежування між Хроносом і Кайросом набуває особливого значення у контексті глобалізації та

технологічних перетворень. З одного боку, Хронос продовжує бути важливим як об'єктивна реальність, що організовує соціальне життя, але з іншого боку, сучасні умови прискорення технологічного розвитку, цифрової революції та глобалізації актуалізують саме концепт Кайросу. Зокрема, сучасні дослідники (П. Вірільйо, Гартмут Роза, Барбара Адам та інші) наголошують на тому, що технологічні зміни призводять до того, що людина перебуває у постійному стані готовності реагувати на швидкоплинні, часто непередбачувані моменти, що вимагають миттєвого рішення (Кайросу).

Цифрові технології, соціальні мережі та штучний інтелект перетворюють час із лінійного та прогнозованого у моментальний та багатовимірний, у якому кожна подія може стати поворотною точкою, здатною докорінно змінити ситуацію. Таким чином, у сучасній інтерпретації Кайрос набуває сенсу критичного моменту вибору, здатного радикально змінити напрям розвитку соціуму, культури або особистого життя.

Отже, класичні поняття Хроносу і Кайросу залишаються актуальними і в сучасній філософській думці, але їх інтерпретація суттєво трансформується в умовах глобальних соціокультурних та технологічних змін. Якщо класичний погляд розглядав ці поняття у чіткій опозиції, то сучасна філософія схиляється до їх діалектичної взаємодії та взаємодоповнюваності. Сучасна людина живе у двох вимірах часу: в об'єктивному часі (Хроносі), що організує соціальну реальність, і в суб'єктивному часі (Кайросі), де кожна мить є потенційно вирішальною. Така взаємодія цих двох вимірів часу відкриває нові можливості для осмислення як особистих, так і глобальних змін, що формують сучасний світ.

У сучасній філософській думці концепції Хроносу та Кайросу набувають нового змісту та додаткових відтінків значення, що зумовлено значними змінами у культурі, суспільстві та технологіях. Якщо класична філософія підкреслювала чіткий поділ між кількісним (Хронос) та якісним (Кайрос) вимірами часу, то сучасні мислителі частіше звертаються до аналізу їх взаємопроникнення і взаємозалежності в умовах глобальних змін і технологічної революції.

Одним із найбільш виразних проявів сучасного осмислення Хроносу є переосмислення концепції «часу» в умовах глобалізації та цифровізації. Сучасні дослідники, зокрема Пол Вірільйо, наголошують на тому, що з появою новітніх технологій людство вступило в епоху, де Хронос стає надзвичайно інтенсивним, стислим, насиченим подіями та інформацією. Вірільйо вказує, що саме швидкість передачі інформації та її доступність перетворили класичний Хронос у час, що не просто рухається вперед, а постійно прискорюється і ущільнюється. Тепер ми живемо в епоху «миттєвого часу», де традиційні часові рамки – такі як тривалість, послідовність та стабільність – втрачають свою роль. Іншими словами, класичний, об'єктивний Хронос перетворюється на динамічний, непередбачуваний потік, який вимагає постійної уваги й швидкої реакції людини на нові обставини.

Водночас у цих умовах значно зростає роль Кайросу. Сучасні соціальні та культурні процеси характеризуються високою невизначеністю та нестабільністю, внаслідок чого особливе значення має здатність розпізнавати та використовувати унікальні моменти й можливості. Американський дослідник цифрових медіа Дуглас Рашкофф підкреслює, що у цифровій добі людина вже не здатна повністю керувати часом, вона змушена постійно пристосовуватись до нього, обираючи важливі моменти і реагуючи миттєво. Відтак поняття Кайросу перетворюється на

фундаментальний принцип успішного життя у цифровому суспільстві, де кожен момент може стати ключовим та визначальним.

Крім цього, в контексті глобалізації важливим є аналіз Хроносу та Кайросу як соціальних феноменів. Дослідник сучасного суспільства Мануель Кастельс у своїй праці «Інформаційна доба: економіка, суспільство і культура» зазначає, що глобальні мережі комунікації та виробництва створюють новий тип часу – мережевий час, де часові зони втрачають своє первинне значення, а події стають одночасними і взаємопов'язаними по всьому світу. Це призводить до появи своєрідного «синхронного» Кайросу, коли унікальний момент актуальний одночасно для різних суспільств та культур, що кардинально змінює спосіб ухвалення рішень на міжнародному рівні.

Іншим цікавим аспектом сучасного осмислення Хроносу та Кайросу є вплив технологій штучного інтелекту та алгоритмів, які здатні передбачати події та пропонувати рішення ще до того, як людина усвідомить їхню необхідність. На думку дослідника цифрової культури та алгоритмічного суспільства Франка Паскуале, штучний інтелект перетворює час із лінійної послідовності (Хронос) на сукупність «алгоритмічних передбачень» моментів Кайросу, пропонуючи людині готові рішення саме у потрібний момент. Це створює новий тип стосунків між людиною та часом, де останній набуває характеру керованої передбачуваності, що істотно відрізняється від класичного розуміння.

Слід зазначити, що філософи, такі як Бернар Стіглер та Марк Гансен, додатково наголошують на екзистенційному аспекті сучасного сприйняття часу. Для них Хронос вже не просто є зовнішнім, він проникає у внутрішній світ людини завдяки цифровим технологіям, що безпосередньо впливають на психічні процеси, моделюючи людський досвід. Водночас Кайрос стає особливим екзистенційним моментом вибору, який дозволяє людині

зберігати свободу та автономію, незважаючи на тиск інформаційних потоків.

Таким чином, у сучасному осмисленні поняття Хроносу та Кайросу постають у нових значеннях і контекстах, виходячи далеко за межі традиційних філософських трактувань. В умовах інформаційної доби, цифровізації і глобалізації ці дві категорії часу перестають бути чітко розмежованими, а їх взаємозалежність і взаємопроникнення стають фундаментальними для розуміння сучасного життя. Хронос, з його прискоренням і ущільненням, і Кайрос, з його моментальністю і своєчасністю, разом формують новий спосіб існування і взаємодії людини зі світом, де вирішальним є саме здатність оперативно орієнтуватися в мінливому часовому просторі.

Отже, філософські категорії Хроносу та Кайросу сформувалися ще в античній грецькій думці й залишаються фундаментальними для сучасного розуміння феномену часу. У класичній філософії Хронос розглядався переважно як кількісний, лінійний і універсальний аспект часу, що визначав порядок і ритм буття, тоді як Кайрос представляв якісний, унікальний момент, що вимагав своєчасності, точності та індивідуального підходу. Класична традиція підкреслювала дихотомію між цими поняттями, чітко розділяючи вимірюваний, передбачуваний Хронос та ситуативний, неповторний Кайрос.

Сучасна філософська думка значно розширила й переосмислила ці концепції. В умовах глобалізації, цифровізації, прискорення темпу життя та інтенсивного технологічного розвитку, чітка межа між Хроносом і Кайросом стає дедалі умовнішою, а взаємозв'язок між ними – все тіснішим. Сучасний Хронос вже не є тільки лінійною та монотонною послідовністю подій; він дедалі більше характеризується швидкістю, інтенсивністю та нестабільністю. Водночас роль Кайросу істотно зростає, оскільки в умовах

швидкоплинності та невизначеності саме своєчасність, вміння розпізнавати й використовувати важливі миті стають критичними для досягнення успіху.

Таким чином, сьогодні концепції Хроносу і Кайросу не лише зберігають свою актуальність, але й набувають нових значень і форм взаємодії, які є ключовими для осмислення часу в сучасному соціокультурному та технологічному контексті.

1.2 Час як соціокультурний конструкт: вплив технологій на сприйняття часу

У філософії час постає не лише як об'єктивна фізична категорія, а й як культурно обумовлене уявлення, що формує мислення, поведінку й ідентичність людини. З точки зору соціальної філософії, культурології та феноменології, час — це не універсальна, незмінна сутність, а конструкт, що трансформується відповідно до соціально-історичних умов і домінантних технологічних практик. У цьому контексті техніка й технології виступають не як нейтральні засоби, а як агенти часу, які впливають на сприйняття, структурування та переживання темпоральності.

Феномен часу, як одна з базових онтологічних категорій, завжди супроводжував людину. Однак форма, в якій цей досвід структурувався, зазнавала радикальних трансформацій у різні історичні епохи. Однією з найглибших змін стало поступове витіснення циклічного часу, притаманного традиційним аграрним культурам, лінійним, вимірюваним і стандартизованим технологізованим часом, який постає як результат розвитку наукової раціональності, механіки та дисциплінарних структур модерного суспільства.

У доіндустріальних суспільствах (особливо в аграрних культурах) час переживався як природний і ритмічний. Він був невіддільним від космосу,

природи, обрядів і міфів. Як зазначає Мірча Еліаде, традиційна свідомість жила в сакральному часі, що не мав чіткої лінійної послідовності, а повертався у формі постійних повторень. Міфологія задавала структуру часу: кожне свято, обряд чи ритуал не стільки відзначав "нове", скільки відтворював "вічне повернення" до архетипного минулого, до часу богів, предків, космогонічного акту.

Цей час був онтологічно густим: минуле, теперішнє і майбутнє не розділялися чітко, а накладалися, співіснували. Наприклад, релігійне свято могло нести одночасно відголоски давніх аграрних ритуалів, біблійного міфу та реалії поточного сезону. Людина жила в злагоді з природою, її ритмами: посів, жнива, зміна пір року — все це диктувало хід часу. Поняття "хвилини", "години" не мало того значення, яке воно має сьогодні. Час не вимірювався, а переживався, у його якісному, символічному і ритуальному вимірі.

Початком переходу до лінійного розуміння часу стала доба античності, зокрема концепція *chronos* у грецькій філософії — час як кількісна тривалість. Проте саме в Новий час цей підхід набуває домінантного значення. Центральною подією стає винахід механічного годинника (XIV–XVI ст.), який став не просто знаряддям, а символом нової темпоральної свідомості. Як відзначав Льюїс Мамфорд, механічний годинник «відокремив час від подій», створивши абстрактну сітку вимірювання, у якій вже не важливо, що відбувається, а важливо коли і як довго.

Відтепер час набуває ознак одновимірності, лінійності та кумулятивності. Його можна рахувати, контролювати, оптимізовувати. Це веде до розвитку нових дисциплінарних систем: час починає структурувати простір (згадаємо архітектуру в'язниць, лікарень, фабрик), людське тіло (режими сну, праці, навчання), мислення (раціоналізація, облік, звітність).

У XVIII столітті, в епоху Просвітництва, відбувається ще глибше переплетіння часу з ідеологією прогресу. Час більше не сприймається як повторюваний, він набуває спрямованості: з минулого — через сучасність — у майбутнє. Мислителі на кшталт Канта, Кондорсе, Гегеля і Маркса мислять історію в термінах поступу, розвитку, еволюції. Цей час — історичний, світський, раціональний, телологічний (спрямований до мети).

Це нове розуміння часу супроводжується появою нових соціальних інститутів, що вимагають точності, регламентованості й контролю. Як писав Мішель Фуко, дисциплінарна влада реалізується через "дрібні технології часу" — графіки, розклади, табелі, рапорти. У школах, арміях, лікарнях, фабриках — скрізь панує "економіка часу", що робить з нього ресурс, що підлягає обліку й управлінню.

Хронос, у цій системі, стає головною формою часу. Він витісняє кайрос — якісний, критичний, момент прийняття рішень. Життя все більше підпорядковується "годинниковій раціональності", де втрачається глибина й суб'єктивність часу.

Цей перехід від циклу до лінії має низку важливих наслідків:

1. Втрату сакральності часу. Традиційні ритуали більше не структурують повсякденність; натомість — графіки, дедлайни, продуктивність.
2. Секуляризацію і уніфікацію. Універсальний "час доби" замінив локальні й культурно обумовлені ритми.
3. Об'єктивацію досвіду. Час став зовнішнім щодо суб'єкта: замість відчуття — абстракція.
4. Появу нового екзистенційного досвіду. Людина почала відчувати відчуження, нестачу часу, "перегони з годинником".

5. Зародження критики. Уже в XIX–XX століттях починають звучати голоси (наприклад, у філософії Гайдеггера, Бергсона, пізніше — Вірілію), які повертають увагу до досвіду часу як особистого, якісного, феноменологічного.

Цей перехід від циклічного до лінійного часу є фундаментальним для розуміння того, як сучасна людина взаємодіє з реальністю. У подальших етапах — індустріальному, цифровому, постцифровому — ця лінійність ще більше посилюється, розщеплюється, але не зникає. І саме філософія здатна дати інструменти для осмислення цих змін і пошуку гармонійного поєднання хроносу й кайросу в добу глобальної технологізації.

У XIX–XX століттях людство пережило глибоку трансформацію у способах організації життя, мислення і праці, яка прямо вплинула на сприйняття часу. Цей процес прийнято позначати термінами індустріальна революція (кінець XVIII – початок XX ст.) та цифрова революція (кінець XX – початок XXI ст.). Обидві фази докорінно змінили темпоральність — тобто спосіб переживання та організації часу — перетворивши її на ще більш підпорядковану, фрагментовану і прискорену.

Індустріальна епоха позначена зростанням фабричного виробництва, механізації праці та стандартизації усіх соціальних процесів. Основним мірилом ефективності стає продуктивність, яку можна обрахувати у годинах, хвилинах, секундах. Людина більше не працює відповідно до природних ритмів — її життя тепер регулює фабричний гудок.

Це породжує новий тип соціального контролю, що отримав назву хронометричної дисципліни. Кожен індивід мусить адаптуватися до регламентованого розпорядку, графіків, норм. Як пише Е.П. Томпсон у дослідженні "Час, дисципліна і індустріальний капіталізм", час перетворюється з "засобу орієнтації" на "засіб примусу".

Винахід залізниці у ХІХ ст. змусив країни вводити стандартизовані часові пояси. Вперше в історії потреба в точному вимірюванні часу стала не релігійною чи ритуальною, а суто технологічною. Синхронізація стала символом індустріального порядку. Людина починає жити у реальності, де запізнення — це вже провина, а час — це гроші, як зазначав ще Бенджамін Франклін.

Паралельно з цим, змінюється й екзистенційний досвід часу. Раніше зволікання, очікування, бездіяльність могли бути частиною духовної або культурної практики. У модерному суспільстві ці стани сприймаються як неефективні, непродуктивні, майже злочинні. Темпоральна свідомість зміщується в бік контролю, оптимізації та прискорення.

У другій половині ХХ — на початку ХХІ століття світ вступає в епоху цифрової революції. Інтернет, комп'ютери, мобільні технології, штучний інтелект і глобальні комунікаційні мережі радикально змінюють не лише спосіб спілкування та праці, а й саму структуру нашого часу. Якщо індустріальна революція стандартизувала час, то цифрова деструктуризує його.

Цифрове середовище функціонує в режимі "постійної присутності". Комунікація стає миттєвою: листи замінюються повідомленнями, процеси обробки даних — алгоритмами в реальному часі. Людина перебуває в інформаційній турбулентності, де кожне повідомлення, новина чи подія вимагає негайної реакції. Це формує так звану "тиранію теперішнього моменту" (Now-ism).

Філософ Поль Віріліо вводить поняття *dromoscasy* — "влади швидкості". За його словами, сучасне суспільство керується не просто законами, а логікою швидкості. Усі сфери життя — від банківських операцій до міжособистісного спілкування — прагнуть до максимальної

миттєвості. Унаслідок цього відбувається "прискорення реальності", що змінює саму суть часу.

Темпоральність перестає бути лінійною, тобто такою, де події мають початок, середину й завершення. Цифрові платформи генерують безперервний потік контенту, де новини, особисті повідомлення, історії з минулого і теперішнього з'являються без хронологічної логіки. Минуле не залишається в минулому — воно нескінченно відтворюється через "спогади" (memory notifications), архіви, оновлення.

Усе це веде до феномена "смерті майбутнього", про що писав Марк Фішер. Якщо майбутнє раніше було горизонтом очікування, простором утопії, то в цифрову епоху воно стискається до завтрашньої розсилки, оновлення прошивки, дати доставки. Людина не живе в проектному вимірі часу, а в постійному режимі оновлення — refresh mentality. Психологічні та соціальні наслідки темпорального прискорення:

- Хронічна тривожність. Постійна готовність реагувати на інформаційні стимули веде до перевантаження нервової системи.
- Втеча від глибокого досвіду. Час більше не сприймається як можливість для рефлексії чи проживання — лише як вимога до дії.
- Фрагментація уваги. Людина не здатна довго зосереджуватись: час дробиться на кліпи, твіти, сповіщення.
- Розмитість минулого і майбутнього. Усе зливається в потік "тепер", де немає історичної пам'яті й передбачення.
- Неможливість "нічого не робити". Дозвілля стало простором продуктивності — "відпочинок" має бути ефективним, медитативним, корисним.

У такому світі кайрос — час слушного моменту, в якому приховано шанс, смисл або істина — опиняється під загрозою. Його витісняє хронос, який диктує темп, але не містить сенсу. Як зазначає Бюнг-Чуль Хан, сучасна

людина — це "втомлений суб'єкт", змушений постійно продукувати, відповідати, оновлюватись.

Темпоральна структура розпадається. Універсальні ритми (доба, сезон, рік) більше не об'єднують людей — у кожного свій індивідуалізований, алгоритмізований "час-кастом". Час стає не спільним простором, а приватною оптикою, яку контролює техноінфраструктура.

Таким чином, індустріальна та цифрова революції не лише змінили зовнішню форму часу, але й трансформували глибинну темпоральність людини. Це вимагає нових філософських підходів — не лише критики швидкості, але й пошуку шляхів відновлення часу як простору осмислення, співбуття, глибини.

Перехід до цифрової культури в рамках постмодерного світогляду знаменує новий етап у трансформації темпоральності. Якщо модерність прагнула упорядкувати, систематизувати та підпорядкувати час законам раціональності й прогресу, то постмодерн розмиває цю впорядкованість, пропонуючи фрагментовану, децентровану і гіпермедіалізовану темпоральність. Цифрова доба не просто продовжує технологізацію часу — вона руйнує традиційні уявлення про нього, стираючи межі між минулим, теперішнім і майбутнім.

Цифрова культура функціонує у стані перманентного оновлення. Стрічка новин, соціальні мережі, push-сповіщення, потокове відео, прямі трансляції — все це створює ілюзію постійного "тепер", що ніколи не завершується. Це час без пауз, де відсутні чіткі початки й завершення. Теперішнє розтягується, стає нескінченним і втрачає свою подієву насиченість. Людина більше не має моменту "виходу з гри" — цифрова присутність триває навіть уночі, через оновлення або спокусу "ще раз перевірити телефон".

Межа між робочим і вільним часом стирається: працівник отримує листи ввечері, відповідає на повідомлення у відпустці, фрилансер не має чітко встановленого графіка. Навіть ніч і день перестають бути жорстко розділеними, адже електронне світло, 24/7-доступність і глобальний часовий обіг роблять відпочинок умовним, а бездіяльність — підозрілою. Таким чином, у цифровій культурі формується стан тотальної включеності.

Одним із найглибших філософських аналізів цієї темпоральності є праця Бюнг-Чуля Хана «Суспільство втоми». Він зазначає, що сучасна людина живе не в режимі буття, а в режимі перформансу. Ми маємо не просто існувати, а постійно демонструвати, продукувати, оновлювати, реагувати. Це стосується не лише професійної сфери, а й особистої: ми «працюємо» над собою, над своїм іміджем у соцмережах, над своїм тілом і навіть сном.

Цей технологічно обумовлений хронос — нескінченний потік задач, активностей, повідомлень — позбавляє час глибини і смислу. Людина перестає розрізняти кайрос — момент істини, слушного вибору, сенсового наповнення — і хронос — пусту, кількісну тривалість. Виникає екзистенційна втома, що супроводжується втратою здатності до рефлексії, до досвіду часу як глибокого переживання.

Хан вказує на небезпеку позитивної сили сучасної системи: нас більше не пригнічують ззовні, ми самі себе змушуємо до продуктивності. Це і є суть постмодерної дії: контроль перемістився з інституцій до внутрішнього примусу. Ми не маємо часу на "байдикування", адже кожна хвилина може бути використана для саморозвитку, самопрезентації, самодисципліни.

У цифровій культурі кожен користувач має власний ритм часу, який формують не природні умови, а цифрові алгоритми. Алгоритми стрічки новин, реклами, контенту в TikTok або YouTube визначають не лише що ми

бачимо, а й коли, як часто, в якій послідовності. Це створює ситуативну темпоральність, залежну від штучно сформованих інтервалів і "вкидань" інформації.

Таке середовище продукує гетерохронію — співіснування кількох "часів" в межах одного досвіду. В одному скролі можна побачити: новину з майбутньої події, спогад з минулого, мем з теперішнього і контент з іншої часової зони. Лінійність хронології зникає. Людина починає жити в розірваному часі, де події не мають чіткої послідовності.

Цей стан провокує інформаційну тривогу: страх щось пропустити, не побачити вчасно, втратити актуальність. Це явище отримало назву FOMO (Fear of Missing Out) — страх упустити важливе, не бути "в темі", не встигнути зреагувати. Така тривога знову підсилює цикл продуктивності, включеності та цифрового виснаження.

У цифрову добу майбутнє втрачає свою проектну функцію. Раніше воно слугувало горизонтом: люди мріяли, будували плани, формували ідеї поступу. Нині ж майбутнє редукується до "наступного сповіщення", "завтра знижки", "чергового релізу серіалу". Воно фрагментується і функціоналізується, втрачаючи утопічну та екзистенційну глибину.

Натомість формується "вічне зараз" — реальність, що не змінюється, а лише оновлюється. Кожен апдейт — це не крок уперед, а нова версія того ж самого. Постмодерна цифрова темпоральність не спрямована в майбутнє — вона циклічна в межах власної порожнечі. У відповідь на цей темпоральний тиск виникають альтернативні рухи:

- Slow movement (повільне життя);
- Digital detox (відмова від пристроїв на певний час);
- Mindfulness (усвідомлене проживання моменту);
- Філософія паузи (як у Жан-Люка Нансі чи Ганни Арендт).

Ці практики намагаються повернути кайрос — момент, у якому можливе глибоке переживання, сенс і свобода. У цьому сенсі постмодерна цифрова темпоральність — це виклик для філософії, яка покликана не лише критикувати, а й відкривати нові способи існування в часі.

Трансформація темпоральності, зумовлена технологічним прогресом, глибоко проникає в тканину сучасного соціального життя, змінюючи не лише ритми індивідуального буття, а й саму структуру колективної свідомості. Час перестає бути універсальною координатою, що забезпечує стабільність і послідовність, і натомість перетворюється на динамічну, фрагментовану та контрольовану одиницю, підпорядковану логіці ефективності, продуктивності та миттєвого реагування. Це породжує низку культурних, психологічних і політичних змін, що формують обличчя сучасної доби.

Одна з ключових змін — це заміщення тривалості швидкістю. У постцифрову добу домінує логіка "тепер і негайно", що витісняє досвід очікування, затримки, дозрівання. Люди звикають до задоволення, яке приходить миттєво: фільм — за секунду на Netflix, відповідь — за мить у месенджері, знання — одразу у Google. Усе це змінює психологію часу: більше немає терпіння до процесу, лише очікування результату.

У соціальному вимірі це проявляється у втраченій сталій ідентичності. Особистість більше не вибудовується поступово через внутрішню роботу над собою, а конструюється швидко, через профілі, сторіз, візуальне самопредставлення. Ідентичність стає подієвою, гнучкою, залежною від контексту — і, відповідно, менш стійкою. Філософ Зигмунт Бауман назвав це "рідкою сучасністю", де стосунки, переконання, проєкти постійно змінюються, не залишаючи часу на осмислення.

У традиційних культурах час мав колективну структуру: його ритми визначала релігія, аграрний календар, спільні ритуали й події. Сьогодні ж,

під впливом цифрових технологій, час індивідуалізується: кожен живе у своєму "часовому хмарному середовищі", де його медіаспоживання, робочі цикли, соціальні події формуються алгоритмами. Це веде до дезінтеграції спільного темпорального досвіду.

Наприклад, у соцмережах немає загального "часу дня": люди в різних часових поясах, культурах і контекстах одночасно проживають події, які не мають спільної координати. Це ускладнює солідарність, співпереживання, навіть політичну мобілізацію — адже темпоральний розклад розпадається на нескінченну множину "теперішностей".

Темпоральні зміни мають і політичний вимір. Сучасні демократичні процеси дедалі частіше підпорядковуються логіці "швидкого часу". Кампанії розгортаються у Twitter або TikTok, рішення ухвалюються імпульсивно, на основі медійних хвиль, а не тривалих обговорень. Популізм і "політика лайка" спираються на темпоральну нетерплячість суспільства: довгі програми не читають, натомість реагують на яскравий заголовок, відео чи мем.

У результаті політика втрачає темпоральну глибину, перестає бути сферою стратегій і планування, і натомість стає медіа-рефлексом — реакцією на "тут і зараз". Це деградує публічну сферу, знижує рівень довіри до інституцій і перетворює громадян у споживачів емоцій, а не співучасників історичного процесу.

Однією з найсерйозніших втрат у культурі швидкого часу є втрата рефлексивності. Раніше час мав функцію "інкубації сенсу" — між подією і висновком була відстань, яка дозволяла осмислити, відчувати, побачити ширше. Сьогодні ця відстань майже зникла: подія одразу супроводжується коментарем, інтерпретацією, реакцією. Ми живемо в часі пост-інтерпретації, де немає простору для мовчання, споглядання, невизначеності.

Така втрата вражає не лише інтелектуальну сферу, а й сферу особистих стосунків. Усе частіше ми реагуємо, а не проживаємо. Замість глибокого діалогу — короткі повідомлення. Замість листів — емодзі. Це веде до емоційної поверховості, коли відчуття не встигають визріти, а їх замінюють реакції в реальному часі.

Попри панування хроносу, що диктує ритм ефективності, зростає інтерес до відновлення кайросу — часу глибини, натхнення, відкриття. Це проявляється у багатьох контррухах:

- Slow Living / Slow Food — практика уповільнення темпу життя й повернення до усвідомленого існування;
- Digital Detox — тимчасова відмова від гаджетів задля відновлення внутрішнього ритму;
- Медитативні практики — повернення до тілесного досвіду часу, до "тут і тепер";
- Філософія екології часу — новий напрям, що пропонує гармонізувати темпоральність на рівні культури, освіти, політики.

Філософи, як-от Гартмут Роза (автор теорії "резонансу") чи Бюнг-Чуль Хан, підкреслюють: порятунок не у втечі від хроносу, а в гармонізації ритмів. Людина має не лише сповільнити час, а й перебудувати своє ставлення до нього — від функціонального до екзистенційного.

Сучасне суспільство перебуває у стані темпоральної кризи: технологічний хронос поглинає життєвий кайрос, а швидкість стає єдиним мірилом вартості. Проте усвідомлення цієї кризи відкриває можливість філософського переосмислення часу не як об'єкта контролю, а як середовища буття. Майбутнє не в поверненні до минулого, а в створенні нової темпоральної культури, в якій швидкість і тиша, продуктивність і рефлексія, теперішнє й майбутнє можуть співіснувати у рівновазі.

Аналіз часу як соціокультурного конструкту засвідчує, що темпоральність — це не лише об'єктивна фізична категорія, а насамперед культурно зумовлений спосіб організації буття, що зазнає впливу з боку технологічного розвитку. Перехід від циклічного часу традиційних культур до лінійного і механізованого часу індустріальної епохи став не просто зміною ритмів життя, а зміною світогляду: час перетворився на ресурс, що підлягає обліку, плануванню та контролю.

У цифрову добу ця тенденція ще більше радикалізується: час стає фрагментованим, віртуалізованим, підпорядкованим логіці миттєвості та безперервної присутності. Людина потрапляє в потік "вічного теперішнього", де стираються межі між працею і дозвіллям, публічним і приватним, минулим і майбутнім. У цьому контексті хронос, як кількісна, технологізована форма часу, набуває домінування, витісняючи кайрос — момент осмисленої, повноцінної присутності.

Ці трансформації мають глибокі соціокультурні наслідки: зміну структури ідентичності, руйнування колективної темпоральності, політичну імпульсивність, втрату глибокого досвіду. Водночас сучасність породжує і зустрічний рух — пошук альтернативної темпоральності, що повертає часові екзистенційну глибину, сенс і якість.

Таким чином, філософське осмислення впливу технологій на сприйняття часу дає змогу не лише критично оцінити сучасні тенденції, а й накреслити шляхи до гармонізації хроносу й кайросу — двох фундаментальних вимірів часу, без рівноваги між якими неможливе цілісне, осмислене людське існування.

Висновки до першого розділу

У першому розділі було здійснено філософське дослідження понять хроносу і кайросу як двох ключових темпоральних вимірів, що відображають різні способи сприйняття часу. Аналіз класичних і сучасних трактувань дозволив виявити, що хронос репрезентує лінійний, кількісний, вимірюваний час, який лежить в основі науково-технічної раціональності та логіки управління. Натомість кайрос виражає якісний, осмислений і екзистенційно насичений момент, у якому розгортається справжній досвід буття.

У підрозділі 1.2 було показано, що сприйняття часу не є універсальним і стабільним, а змінюється під впливом соціокультурних і технологічних чинників. Перехід від циклічного часу традиційних культур до механічного і стандартизованого хроносу індустріальної епохи супроводжувався зростанням контролю, продуктивності та раціоналізації. Цифрова доба ще більше радикалізувала ці процеси, породивши нову темпоральність — фрагментовану, прискорену, позбавлену пауз, у якій домінує "вічне теперішнє".

Трансформація часу відображається на всіх рівнях — від особистісного до суспільного: змінюються ритми життя, структура стосунків, політичні процеси, культурна пам'ять та майбутні проєкції. У результаті хронос як панівна форма часу поглинає кайрос, позбавляючи людину глибини переживання, рефлексії та відкриття сенсу.

Разом з тим, у сучасному філософському дискурсі та суспільних практиках спостерігаються тенденції до відновлення балансу між хроносом і кайросом. Через рухи повільного життя, цифровий детокс, екологію часу та філософію резонансу виникають альтернативи сучасній темпоральній кризі. Отже, осмислення хроносу й кайросу в контексті глобальних змін і

технологічного прогресу відкриває шлях до формування нового ставлення до часу як простору свободи, сенсу й автентичного буття.

РОЗДІЛ 2.

ТЕХНОЛОГІЧНИЙ ПРОГРЕС ТА ГЛОБАЛЬНІ ЗМІНИ ЯК ФАКТОРИ ПЕРЕТВОРЕННЯ ЧАСУ

2.1 Роль інформаційних технологій у зміні сприйняття часу: від цифрової революції до штучного інтелекту

Інформаційні технології кардинально змінюють спосіб, у який ми сприймаємо час, організовуємо свій досвід і навіть мислимо про себе у темпоральній перспективі. Якщо індустріальна епоха задала ритм механізованого хроносу, то цифрова революція і поява штучного інтелекту (ШІ) сформували нову, глибоко трансформовану структуру темпоральності, у якій стираються традиційні межі між минулим, теперішнім і майбутнім.

Цифрова революція стала однією з найглибших трансформацій в історії людської цивілізації. Її початок припадає на кінець XX століття, коли стрімкий розвиток комп'ютерних технологій, масове впровадження Інтернету, поява мобільних телефонів, смартфонів, а згодом — і соціальних мереж створили нову інформаційну реальність. Проте важливо усвідомити, що йдеться не лише про зміну технічних засобів, а про докорінну зміну темпоральної структури свідомості, тобто способу, в який людина сприймає, переживає й організовує час.

Однією з ключових характеристик цієї нової епохи стало те, що комунікація втратила часову дистанцію. Якщо в попередні історичні етапи між подією та її усвідомленням чи обговоренням існувала відстань — хоч і коротка, але помітна, — то цифрові технології практично знівелювали її. Повідомлення, новини, думки, зображення — усе стало миттєво доступним, і, що ще важливіше, миттєво очікуваним. Користувачі не лише звикли до "швидких відповідей", а й почали жити у стані постійної цифрової включеності.

Цей стан можна описати як перманентна актуальність — тобто ситуація, у якій суб'єкт постійно перебуває в режимі очікування нового стимулу, інформації чи запиту. Подія або новина не має часу на осмислення — вона мусить бути негайно зафіксована, відрефлексована і репрезентована у публічному просторі (зокрема, в соціальних мережах). У результаті цього змінюється сама логіка переживання часу: він перестає бути лінійним і послідовним, натомість перетворюється на нескінченний інформаційний потік, у якому минуле, теперішнє і майбутнє тісно переплетені, а події втрачають свою глибину та завершеність.

Людина більше не планує і не мислить майбутнім у традиційному розумінні цього слова — вона реагує. Реакція стає основною формою існування в цифровому часі: кожен момент є лише відповіддю на попередній стимул, кожна дія — частиною нескінченного скролінгу, у якому немає фіналу. Простір між подією та її усвідомленням зникає. Це знищення паузи, або як би сказав Бюнг-Чуль Хан, виключення тиші, що веде до втрати рефлексії, тобто до неможливості зупинитися і осмислити те, що відбувається.

У такій ситуації досвід стає поверхневим і фрагментованим. Замість наративної структури життя, у якій події мають зв'язок, розвиток і сенс, виникає "хаос моментів", кожен з яких конкурує за увагу, але швидко втрачає значення. Людина живе у світі, де значення змінюється швидше, ніж воно встигає сформуватися. Це формує нову онтологічну реальність — "онлайн-час", у якому головне — бути присутнім і видимим, а не проживати чи осмислювати.

Таким чином, цифрова революція створила не лише нову інфраструктуру комунікації, а й нову темпоральну антропологію, в якій хронос повністю поглинає кайрос. Втрата темпоральної глибини, неможливість паузи, перевага миттєвості над тривалістю — усе це

призводить до нового типу втоми, яка не пов'язана з фізичним навантаженням, а виникає з постійного темпорального напруження, характерного для сучасного цифрового буття.

Цифрова культура не лише трансформувала форми комунікації чи обсяг доступної інформації — вона змінила структуру часу як таку. Сучасне інформаційне середовище, засноване на алгоритмічному аналізі поведінки користувачів, персоналізованому контенті й глобальних платформах, починає архітектурно формувати темпоральний досвід людини. Йдеться не лише про прискорення чи спрощення інформаційного потоку, а про нову модель темпорального існування, у якій час більше не є універсальним і спільним для всіх, а набуває індивідуалізованої, контекстуальної, кастомізованої форми.

У центрі цієї трансформації — алгоритми, які керують цифровими платформами. Соціальні мережі, пошукові системи, відеохостинги, музичні стрімінги — усі вони побудовані так, аби передбачити і задовольнити уподобання конкретного користувача. Однак це відбувається не лише на рівні вмісту — формується й часовий контекст сприйняття. Наприклад, платформи самі визначають, коли користувач побачить певну інформацію, як частойому буде запропоновано нагадування або сповіщення, у який момент доби алгоритм "вважатиме" користувача найбільш активним.

У цьому сенсі час більше не є нейтральною координатою, а перетворюється на функцію цифрового середовища. Він адаптується до поведінки людини, підлаштовується під її активність, емоційний стан, локацію. Виникає новий тип кастомізованого часу, у якому два користувачі, перебуваючи у тій самій фізичній реальності, можуть "жити" в абсолютно різних часових вимірах.

В інформаційному середовищі стирається ідея єдиного соціального часу, притаманна попереднім епохам. Один і той самий день може мати для різних людей принципово різне наповнення: для одних — це "час війни", новин, тривоги; для інших — "час відпочинку", комедії, розваг. Така темпоральна поляризація не лише послаблює відчуття спільності, а й унеможлиблює спільний досвід часу як соціального феномена.

У результаті виникає дезінтеграція темпоральної реальності: зникає "єдиний інформаційний день", який раніше формувався через спільні новини, ранкові газети чи вечірні телепрограми. Натомість виникають множинні часові вікна, що функціонують незалежно одне від одного. Це спричиняє розшарування суспільства не лише за цінностями чи знаннями, а й за темпоральною орієнтацією.

Одним із найнебезпечніших наслідків такої трансформації є делегування контролю над часом зовнішнім системам. Коли користувач підсвідомо дозволяє платформі вирішувати, коли йому щось читати, дивитися чи навіть відчувати — він втрачає темпоральний суверенітет, тобто здатність самостійно організовувати своє перебування в часі.

Це не лише технологічне зручність, як може здаватися на перший погляд. Це — глибоке екзистенційне зміщення, у якому час перестає бути простором свободи й перетворюється на алгоритмічно зумовлену траєкторію, задану зовнішньою логікою. У цьому контексті зникає можливість паузи, випадковості, несподіванки — кожен момент наперед структурований і передбачений системою.

Філософськи це можна визначити як появу нової форми темпоральної влади, в якій час перестає бути універсальною величиною, а стає технологічно керованою функцією контролю над увагою, поведінкою й навіть емоціями. У традиційних суспільствах час структурувався релігією, державою або ринком. У цифрову епоху — його структурують інформаційна

інфраструктура, що є одночасно невидимою, всюдисущою та комерціалізованою.

Таким чином, інформаційне середовище виступає не лише як медіатор, а як архітектор часу — воно створює нові форми темпорального буття, що мають свої ритми, логіку та стратегії. Відповідно, перед філософією постає завдання: як повернути людині можливість бути суб'єктом у часі? Як відновити контроль над власною темпоральністю у світі, де навіть "коли" більше не належить нам?

Останнє десятиліття позначене стрімким розвитком систем штучного інтелекту (ШІ), які не лише виконують технічні функції, а й дедалі активніше інтегруються в процеси прийняття рішень, управління, аналітики й прогнозування. Така інтеграція спричиняє радикальну зміну темпорального режиму сучасності, у якій відбувається автоматизація часу: ритми життя, економіки, комунікації, інформації дедалі частіше визначаються не людиною, а машиною. Це знаменує перехід від антропоцентричного хроносу до машинної темпоральності, що підпорядковується принципам швидкодії, безперервності та позачасової логіки даних.

ШІ-системи працюють з часом у специфічний спосіб: вони не переживають його, як людина, а обробляють його у вигляді послідовностей, сигналів, взаємозв'язків. Наприклад, високочастотна торгівля (high-frequency trading) на фондових ринках здійснюється в наносекундах — швидкості, недосяжній для людської уваги чи рішення. Аналогічно, нейромережі можуть прогнозувати поведінку споживача, пропонуючи контент або товар ще до того, як сама людина усвідомить потребу в ньому.

Цей тип операцій відбувається поза горизонтами людської рефлексії. Якщо людська свідомість потребує часу для осмислення, обмірковування, сумніву, інтерпретації, то машинна система діє миттєво — згідно з логікою

ефективності, оптимізації, функціонального результату. Вона не розрізняє "зараз", "раніше", "потім" — для неї існує лише набір змінних, які треба прорахувати в режимі реального часу.

У цьому контексті людський хронос втрачає свою центральність. Людина більше не є джерелом темпорального порядку — вона пристосовується до машинного ритму. Якщо раніше технології підлаштовувалися під людське життя (наприклад, розклад руху транспорту, графіки роботи тощо), то тепер — навпаки: користувач має підлаштовуватися під ритм ШІ-систем, алгоритмів, автоматизованих циклів. Виникає нова форма часового відчуження, у якій темп життя більше не залежить від індивідуальної волі чи соціального ритуалу.

Це спричиняє екзистенційну дезорієнтацію: темпоральна рамка більше не визначається календарем, годинником чи внутрішнім відчуттям часу, а постійно змінюється в залежності від динаміки даних, ринків, технологій. Людина опиняється в ситуації техночасового нав'язування — коли кожен момент вимагає реакції, відповідності, залучення, але не дає простору для паузи.

У машинній темпоральності важливим є не факт існування суб'єкта, а ефективність процесу. Цей режим можна охарактеризувати терміном "оперативна безлюдність" — ситуація, у якій рішення приймаються автоматично, без участі людини, без емпатії, без очікувань. Наприклад, системи моніторингу соціальних мереж можуть блокувати контент, не зважаючи на контекст або інтонацію — просто тому, що певне слово або фраза потрапляють у заборонену категорію.

У такому середовищі кайрос — час слушного моменту, осмисленої дії, інтуїтивного вибору — стає "невидимим" для алгоритмічного мислення. Машина не знає, що таке "вчасно" у людському сенсі цього слова. Вона не відчуває, не очікує, не вагатиметься. Тому постає небезпека заміщення

екзистенційного часу технорациональністю, у якій головним критерієм є не смисл, а швидкість і точність.

ІІІ — це не просто інструмент. Він стає темпоральним суб'єктом нового типу, що діє в масштабах, ритмах і темпах, недоступних для людини. Це породжує нову форму влади — влади над часом, яка більше не належить людині. Унаслідок цього постає фундаментальне філософське питання: чи зможе людина зберегти автентичне темпоральне існування, якщо час навколо неї дедалі більше визначається автоматизованими і безлюдними процесами?

Із приходом штучного інтелекту темпоральність входить у нову фазу — постлюдську, де основні ритми визначаються не культурою, не природою і не досвідом, а технорациональними операціями, що відбуваються поза сферою сенсу. Це не лише змінює зовнішню структуру часу, а й ставить під загрозу внутрішню цілісність суб'єкта, його здатність до рефлексії, паузи, вибору. У цьому контексті збереження кайросу стає не лише філософською задачею, а й екзистенційною необхідністю.

Поширення цифрових технологій, мобільних пристроїв і алгоритмічних платформ призвело до зміщення основних структур людського буття у часі. У попередні епохи ритми життя формувалися довкола природних циклів (день і ніч, сезони), соціальних розпорядків (робочий графік, релігійні свята), культурних рамок (традиції, ритуали). Сьогодні ж темпоральна структура життя людини виходить за межі впорядкованих ритмів, поступаючись місцем хаотичному потоку фрагментованого часу, що не має чіткого початку, завершення чи регулярності.

Одним із найочевидніших викликів є стирання меж між традиційно розмежованими ділянками часу: між денним і нічним, робочим і особистим, вільним і контрольованим, теперішнім і майбутнім. Завдяки постійній

цифровій присутності (24/7), людина може працювати уночі, відповідати на робочі листи у вихідні, спілкуватися в режимі багатозадачності тощо. Зникає чіткий поділ на "робочий час" і "відпочинок", і це веде до хронічного порушення внутрішнього біоритму.

У такому середовищі людина втрачає відчуття цілісності свого часу. Її досвід розщеплюється на фрагменти, які надходять із різних джерел: сповіщення, новини, повідомлення, реклами. Кожен із них апелює до іншого контексту, іншої задачі, іншого ритму. Але між ними немає гармонії чи узгодженості. Такий темпоральний розлад призводить до антропологічної дестабілізації — втрати цілісної, зв'язної темпоральної ідентичності.

Стан, у якому виявляється сучасна людина в цифровому світі, можна описати як психологічну дерегуляцію часу. Це феномен, коли традиційні "якорі часу" втрачають силу: дні тижня стають схожими між собою, свята втрачають урочистість, вихідні не приносять відпочинку. Люди часто скаржаться на втрату орієнтації в часі, не можуть згадати, коли відбулася та чи інша подія, плутають хронологічну послідовність.

Цей стан посилюється ще й тим, що цифрові середовища не мають пауз: стрічка новин ніколи не закінчується, сповіщення надходять уночі, месенджери вимагають постійної відповіді. Все це створює ілюзію безперервності, яка, з одного боку, підтримує зв'язок, а з іншого — позбавляє внутрішньої опори. Людина перестає відчувати день як завершену одиницю досвіду, бо немає "кінця" у цифровому часі.

Цілком логічним наслідком такого стану стає цифрове виснаження. Це не просто перевтома від екранів чи інформаційного шуму — це глибокий темпоральний тиск, коли сама структура часу починає сприйматися як тягар. Людина перебуває у постійній готовності до реакції: на повідомлення, зміни алгоритму, новини, відео тощо. Усе це створює стан напруженого очікування, в якому неможливо відновитися, відпочити, зупинитися.

Бюнг-Чуль Хан називає це станом нейротичної суб'єктивності, коли індивід сам себе експлуатує в режимі безперервної активності. Тут зникає простір для кайросу — глибокого, осмисленого моменту зупинки, відчуття, присутності. Натомість домінує хронос, не як лінійна послідовність, а як нескінченна череда миттєвостей без смислу, але з вимогою до дії.

У відповідь на ці виклики виникають контрстратегії — на рівні індивідуальної практики, культурних рухів, філософських пошуків. Люди намагаються відновити відчуття часу через такі дії, як:

- Встановлення фіксованого розпорядку дня;
- Цифровий детокс — періодичне відключення від пристроїв;
- Медитативні й тілесні практики (йога, прогулянки, тілесна терапія);
- Сповільнення життя (slow movement), як форма усвідомленого буття;
- Екзистенційна філософія, що повертає увагу до внутрішньої темпоральності.

Ці підходи не є втечею від часу — вони є спробою переосмислити його, повернути контроль над ритмом власного буття й знову відкрити для себе кайрос — як момент сенсу, глибини й свободи.

Цифрова сучасність поставила людину в умови безпрецедентної темпоральної нестабільності. Усі попередні культурно-історичні уявлення про час — як про лінійний шлях поступу, або як про сакральне коло природи й ритуалу, — виявляються недостатніми для осмислення нової реальності, у якій панує фрагментація, миттєвість і алгоритмізація часу. У таких умовах потреба у філософії часу стає не лише теоретичною, а гостро екзистенційною.

Філософія здатна дати людині інструменти осмислення часу не лише як хронологічного потоку подій, а як простору буття. У цифрову добу, де

панує хронос — час виміру, контролю, швидкодії, — філософія покликана в ідновити кайрос — час глибини, момент смислу, паузи, зустрічі із собою. Ця відмінність є не лише теоретичною, а життєво необхідною: без кайросу людина втрачає здатність розрізняти головне й другорядне, мислити поза алгоритмом, переживати власне буття автентично.

Постає питання: як ми можемо знову відчувати час? Як перестати бути лише виконавцем у технологічній інфраструктурі і знову стати суб'єктом у власному темпоральному полі?

У світі, де цінується реакція, швидкість, продуктивність, часто втрачається зміст — адже сенс вимагає часу на осмислення, на мовчання, на дозрівання. В епоху автоматизації, коли алгоритми визначають не лише наші дії, а й передбачають бажання, людина ризикує втратити не просто контроль над часом, а й над самим процесом смислотворення. Вона живе у світі вражень, а не змістів.

Філософія часу має не лише описувати це явище, але й відкривати простори альтернативного мислення. У цьому сенсі, вона виступає як опір технорациональній редукції життя до послідовності функцій, як захист права на паузу, тишу, очікування — ті якості, які алгоритм не може обрахувати, але які складають суть людського існування.

У відповідь на темпоральну кризу цифрового світу виникають нові етичні концепти, що пропонують переосмислення часу як практики:

- Цифрова тілесність — повернення до тіла як джерела відчуття ритму, як опори в умовах цифрової розмитості. Тіло не живе в наносекундах; воно має свої паузи, цикли, біоритми. Через тілесну присутність можна знову відчувати час не як абстракцію, а як досвід.
- Медитативна темпоральність — практика усвідомленого зосередження на теперішньому моменті, здатність бути "тут і тепер", а

не в нескінченному потоці оновлень. Це не втеча, а форма опору — відмова включатися в нав'язаний ритм.

- Паузоцентризм — філософська ідея, згідно з якою пауза є не перешкодою в житті, а його смисловим ядром. У паузі можливе осягнення, зустріч, відповідальність. Саме в паузі народжується думка, а не в автоматизованому реагуванні.

Ці підходи можуть стати основою для нової філософії темпоральної гідності, де людина не просто пристосовується до техносистем, а зберігає здатність творити час — через мову, ритуал, взаємодію, пам'ять.

Головним викликом цифрової доби є втрата часу як простору свободи. Коли час стає керованим ззовні — через платформи, сповіщення, контент — свобода звужується до вибору з кількох "опцій". Але філософія здатна нагадати: справжня свобода починається з можливості зупинитися, відмовитися, сказати "ні" нав'язаному ритму, і знову зробити час своїм власним простором буття.

Отже, у світі, де домінує цифрова темпоральність — фрагментована, алгоритмізована, підпорядкована швидкості й ефективності — філософія часу постає як ключовий інструмент не лише пізнання, а й захисту людського існування у часі. Вона допомагає осмислити глибину тих втрат, які відбуваються непомітно: втрату паузи, змісту, присутності, тиші. У цьому контексті кайрос стає не просто філософською категорією, а екзистенційною необхідністю — шансом на повернення до автентичного, вкоріненого, неутилітарного способу буття.

Філософія часу в епоху штучного інтелекту та цифрових технологій — це також філософія опору та гідності: гідності бути суб'єктом у своєму власному темпоральному полі, гідності мислити поза алгоритмами, проживати глибину замість поверхні. Концепти цифрової тілесності, медитативної темпоральності й паузоцентризму вказують на можливі

шляхи відновлення людського ритму часу, який більше не може автоматично спадати нам іззовні — він має бути вибудований, пережитий і осмислений заново.

Таким чином, філософія часу сьогодні — це не лише ділянка теоретичних рефлексій, а життєво важлива практика, що дозволяє людині не втратити себе у світі постійної зміни, швидкості та інформаційного перенавантаження. Вона стає джерелом нової етики буття, де свобода — це не тільки дія, а й право на зупинку, тишу й сенс.

2.2 Кайрос у світі глобалізації: соціальні та економічні зміни, викликані інноваціями

У сучасному глобалізованому світі ключову роль у трансформації соціальних і економічних структур відіграє феномен «кайросу» — критичного моменту, в якому відкривається унікальна можливість для змін. Це поняття, що має античне походження, сьогодні набуває нового змісту у зв'язку з технологічним проривом, цифровою революцією та стрімкими змінами глобального порядку. Кайрос у цьому контексті — це не лише час дії, але й час усвідомлення: здатність розпізнати момент, у якому змінюється логіка розвитку суспільства.

Глобалізація — це складний і багаторівневий процес, що охоплює інтеграцію національних економік, культур, політичних систем та технологічних структур у єдину глобальну мережу. Цей процес характеризується зростанням взаємозалежності між країнами, швидкою передачею інформації, капіталу, товарів, послуг, ідей та інновацій. Проте глобалізація — не лише економічний феномен, а й культурно-соціальне явище, яке змінює спосіб мислення, поведінку людей, організацію праці, комунікацію та освітні стратегії.

Ключовим двигуном глобалізаційного процесу у ХХІ столітті стали саме інновації — технологічні прориви, які змінюють не лише окремі індустрії, але й основи людського співіснування. Інновації створюють так звані «технологічні хвилі», які змінюють правила гри у світовій економіці, політиці, культурі. Наприклад, розвиток Інтернету в 1990–2000-х роках створив передумови для цифрової глобалізації, в якій фізичні кордони втратили своє значення в інформаційному просторі.

Саме в цьому контексті виникає феномен кайросу — концепт, що позначає не просто час як лінійну послідовність (як у понятті хроносу), а якісний момент, вікно можливості, коли відбувається переломний зсув. Кайрос — це момент, у якому розкривається нова можливість, новий напрямок розвитку, який може докорінно змінити існуючий стан речей. У глобалізованому світі кайрос часто має технологічну природу: саме технологічна інновація відкриває можливість для масового впливу

Інновації можуть стати відповіддю на складні виклики глобалізації — екологічні, соціальні, економічні. Наприклад, глобальна пандемія COVID-19 створила ситуацію системної кризи — але водночас і вікно можливостей для розвитку цифрової медицини, дистанційної освіти, віддаленої праці. В умовах нестабільності традиційні моделі функціонування стали неефективними, і саме технологічні рішення дозволили адаптуватися до нових реалій.

У таких умовах і виникає технологічний кайрос — момент, коли світ масово впроваджує інновації, які до цього існували лише у вузьких сферах. Zoom, Google Classroom, цифрові платформи доставки — усе це приклади рішень, що стали глобальними у відповідь на нову ситуацію.

Іншим прикладом кайросу у світі глобалізації є момент виходу на ринок потужних цифрових платформ, таких як Amazon, Alibaba, Netflix або Uber. Вони не просто надають послуги — вони змінюють саму логіку ринку.

Наприклад, Amazon не лише продає книги чи техніку — вона формує інфраструктуру для глобальної електронної комерції, змінюючи взаємодію між продавцем і покупцем, між логістикою і маркетингом.

У цьому випадку кайрос — це момент, коли ідея, технологія або бізнес-модель стає масово прийнятною, коли нова технологія переходить з інноваційної ніші до глобального масштабу. Це час стрімкого зростання, формування нових ринків і, водночас, занепаду традиційних моделей. Наприклад, платформи потокового відео призвели до занепаду телевізійної моделі мовлення.

У сучасному світі відбувається перехід від епізодичних інновацій до перманентного кайросу, коли інновації змінюють суспільство не раз на покоління, а щороку. Розгортання мережі 5G, поява штучного інтелекту, розвиток метавсесвіту, впровадження блокчейн-систем — усе це створює постійний тиск на соціальні системи, змушуючи адаптуватися і змінюватися у режимі реального часу.

Цей стан постійного кайросу має як позитивні, так і негативні наслідки. З одного боку, це постійне оновлення, адаптація, ефективність. З іншого — втрата стабільності, тривалі соціальні адаптаційні кризи, зростання цифрової нерівності.

У глобалізованому світі технологічний кайрос не лише змінює інструменти, але й змушує переосмислити парадигми:

- У політиці — від централізованих форм управління до децентралізованих цифрових мереж (електронна демократія, блокчейн-урядування).
- В освіті — від одноманітної системи до персоналізованих цифрових траєкторій.

- У бізнесі — від класичних корпорацій до екосистем цифрових платформ.
- У соціумі — від локальної спільноти до гібридного суспільства, де онлайн і офлайн реальність тісно переплетені.

Таким чином, кайрос у світі глобалізації — це не випадковий момент, а закономірність. Глобальні інновації розгортаються у критичні моменти, коли традиційні структури вже не працюють, а нові тільки починають формуватись. Саме тоді відбувається ривок — як у науці, культурі, економіці, так і в масовій свідомості.

Глобалізація у поєднанні з технологічними інноваціями глибоко трансформувала соціальну структуру, цінності та спосіб життя сучасного суспільства. Перехід від індустріального до цифрового суспільства — це не лише зміна форм праці чи засобів комунікації, а й цілковите переформатування соціального ландшафту, у якому людина існує, взаємодіє та самореалізується. Кайрос у цьому контексті постає як момент культурного й соціального перелому, коли стара модель соціуму стає непридатною, а нова лише зароджується, створюючи простір для сміливих рішень, творчості й переосмислення.

Одна з найбільш помітних сфер, де соціальні зміни відбулися стрімко, — це система освіти. Раніше освіта асоціювалась із фізичною присутністю в навчальному закладі, лінійним передаванням знань від викладача до студента, жорсткими навчальними планами та стандартизованими підходами. У цифрову епоху все це зазнає кардинального перегляду.

- EdTech (освітні технології) дозволяють персоналізувати навчальний процес, адаптувати матеріали до рівня знань студента, створювати інтерактивне середовище. Онлайн-курси, сервіси на кшталт Coursera, Udemy, Khan Academy стали новими «університетами».

- Гейміфікація освіти — залучення ігрових механік у навчання — допомагає підвищити мотивацію та залученість.
- ШІ та адаптивне навчання дозволяють системам самостійно добирати матеріали для кожного користувача, формуючи індивідуальні освітні траєкторії.

Такий підхід змінює саму суть освітнього процесу: студент стає активним учасником, а не пасивним споживачем знань.

Соціальні зміни проявляються також у сфері праці. Індустріальне суспільство базувалося на стабільних формах зайнятості: постійне місце роботи, фіксовані години, ієрархія. Цифрова епоха принесла іншу реальність:

- Фріланс і гіг-економіка стали основою нового ринку праці. Платформи Upwork, Fiverr, Uber, Glovo дозволяють людям працювати незалежно, часто без довгострокових контрактів.
- Віртуальні робочі місця замінюють офіси. Zoom, Slack, Microsoft Teams забезпечують дистанційну взаємодію, а отже — змінюють просторову прив'язаність працівника.
- Автоматизація та ШІ витісняють рутинну працю, стимулюючи розвиток нових навичок: критичного мислення, емоційного інтелекту, креативності.

Цей злам вимагає нової соціальної політики: перехідного доходу, гнучких соціальних гарантій, постійного професійного навчання.

Цифровізація соціального життя змінила форми спілкування, побудови відносин та формування ідентичностей. Соціальні мережі — Facebook, Instagram, TikTok — створили нові простори соціалізації, водночас розмиваючи межі між приватним і публічним.

- Онлайн-спільноти замінюють традиційні форми соціальної солідарності. Люди можуть знайти однодумців за інтересами, незалежно від місця проживання чи соціального статусу.
- Цифрова ідентичність стала багат шаровою. Людина одночасно існує в кількох онлайн-просторах, створюючи власне «Я» через аватари, пости, коментарі.
- Інформаційне перевантаження і «швидке споживання» контенту призводять до зниження глибини мислення, коротших циклів уваги, що змінює когнітивні звички цілого покоління.

Таким чином, соціальне буття переміщується у цифровий вимір, що потребує нових норм, етики та навичок — від цифрової гігієни до кібербезпеки.

Ці соціальні зміни є не поступовими, а стрибкоподібними, що відповідає логіці кайросу — часу рішень, які визначають вектор розвитку суспільства на десятиліття.

Глобалізація в поєднанні з технологічним прогресом кардинально змінила економічну архітектуру сучасного світу. Від традиційного капіталізму, зосередженого на фізичному виробництві та капіталі як основному факторі зростання, економіка трансформується в нову модель, де головну роль відіграють знання, інформація, інновації та людський інтелект. Цей перехід описується термінами «економіка знань» або «когнітивна економіка».

У цій новій економіці найціннішими ресурсами є не земля, не машини і не сировина, а здатність створювати ідеї, аналізувати великі обсяги даних, мислити стратегічно, генерувати творчі рішення і швидко адаптуватися до змін. Класична економічна модель поступається місцем системі, в якій підприємства з високим інтелектуальним потенціалом — технологічні

компанії, стартапи, розробники ШІ — стають головними гравцями на світовій арені.

У когнітивній економіці ключове значення має здатність уловити момент «кайросу» — вчасно побачити і скористатися можливістю для комерціалізації нової ідеї чи технології. Той, хто встигає зробити це першим, отримує стратегічну перевагу і може змінити цілу індустрію.

Це добре ілюструє приклад компаній-«єдинорогів» — інноваційних бізнесів, які за короткий проміжок часу (2–5 років) перетворюються на корпорації з ринковою капіталізацією понад мільярд доларів. Tesla, що переосмислила транспорт і енергетику, OpenAI, яка революціонізує штучний інтелект, або ByteDance з її глобальною платформою TikTok — усі вони виникли в моменти кайросу, коли старі підходи вже не відповідали запитам ринку, а нові ідеї ще не були реалізовані конкурентами.

Інноваційний цикл у сучасній економіці скорочується: ідеї швидше переходять у прототипи, а потім — у ринок. Прототипування, MVP (мінімально життєздатний продукт), Lean-підхід, венчурне фінансування — все це створює сприятливе середовище для динамічного розвитку нових проектів.

Однією з найглибших трансформацій стало виникнення економіки платформ. Uber, Airbnb, YouTube, Amazon, Spotify — приклади так званих двосторонніх або багатосторонніх платформ, що поєднують різні категорії користувачів у єдиному цифровому середовищі.

- У традиційній економіці виробник і споживач були розділені; у платформеній — вони співіснують і взаємодіють без посередників.
- У платформеній економіці компанії не володіють активами у традиційному сенсі (наприклад, Uber не має власного автопарку,

Airbnb — готелів), але вони контролюють логіку взаємодії, правила гри, алгоритми.

Це створює нову форму економічної влади — владу даних, алгоритмів і контролю над доступом. Платформи стають не лише посередниками, а «інфраструктурою нового типу» — вони визначають, як ми купуємо, працюємо, спілкуємось і споживаємо.

Цей процес часто супроводжується руйнуванням традиційних галузей (музична індустрія, транспорт, роздрібна торгівля), а також появою нових форм праці — від фрілансу до «гіг-зайнятості». Усе це вимагає переосмислення трудових прав, соціального захисту та ролі держави в новій економічній системі.

Ще одним виявом економічного кайросу стало зростання інтересу до криптовалют і технології блокчейн. На відміну від централізованих фінансових систем, блокчейн забезпечує децентралізоване зберігання і верифікацію інформації, що відкриває нові горизонти для економічної діяльності:

- Криптовалюти (Bitcoin, Ethereum та інші) стали альтернативними формами збереження і передавання вартості.
- NFT (невзаємозамінні токени) відкрили нові форми монетизації цифрового мистецтва та інтелектуальної власності.
- DeFi (децентралізовані фінанси) дозволяють користувачам отримувати кредити, зберігати заощадження чи інвестувати без участі банків або інших традиційних фінансових посередників.

Це веде до зменшення ролі державних і корпоративних структур у контролі над грошима і відкриває нову еру фінансової свободи, але водночас — ризиків, пов'язаних із безпекою, шахрайством і регуляторною нестабільністю.

Сучасна економіка дедалі більше базується на обробці, аналізі та інтерпретації великих даних (Big Data), що постають новим «нафтовим ресурсом» XXI століття. Від маркетингу до охорони здоров'я — усі сектори використовують алгоритми, машинне навчання та аналітику для підвищення ефективності.

- Компанії більше інвестують у когнітивну працю — працю, що вимагає мислення, творчості, аналізу, вирішення комплексних завдань.
- Попит на професії, пов'язані з даними — аналітики, дата-сайєнтисти, розробники ШІ — зростає в геометричній прогресії.
- Одночасно зростає важливість soft skills — навичок комунікації, емоційного інтелекту, креативності, оскільки автоматизація бере на себе все більше рутинних завдань.

Усе це створює новий тип суспільства — когнітивне суспільство, в якому цінуються не фізичні характеристики працівника, а його здатність до адаптації, навчання і співпраці.

Однак кожен кайрос несе в собі як потенціал, так і ризик. Соціальні та економічні зміни, викликані інноваціями, породжують нові форми нерівності.

- Цифрова нерівність: Доступ до інтернету, цифрових навичок, технологій розподілений нерівномірно. Це створює «новий клас» — тих, хто інтегрований у глобальні процеси, і тих, хто залишається на периферії.
- Технологічне безробіття: Автоматизація витісняє певні професії, особливо у сфері виробництва, адміністративної праці, навіть деяких сегментів освіти та охорони здоров'я.
- Культурна фрагментація: Попри доступ до глобальної культури, спостерігається посилення ідентичнісних конфліктів, інформаційної

замкненості (інформаційні бульбашки), що веде до поляризації і зниження соціальної згуртованості.

Таким чином, кайрос — це не тільки момент можливості, але й момент ризику. Рішення, які приймаються у цей момент, можуть спрямувати розвиток або в напрямі прогресу, або до нових форм експлуатації та нерівності.

Інновації трансформують не тільки економіку і соціум, а й політику. Виникають нові форми політичної участі (електронне голосування, цифрові петиції), але також і нові форми маніпуляції (боти, фейки, deepfake, психологічний таргетинг).

Політичний кайрос — це моменти, коли вікно можливостей відкривається для зміни парадигм управління. Так було з Арабською весною, протестами у Гонконгу, мобілізацією під час війни в Україні. Усі ці події є проявами того, як цифрові інновації впливають на політичну динаміку.

У момент кайросу ми маємо справу не лише з технічними або економічними змінами, а й з глибинною філософською дилемою: яким має бути майбутнє? Інновації без ціннісного осмислення можуть призвести до дехуманізації, посилення контролю, втрати автономії.

Філософи, як-от Юваль Ной Харарі, Бйорн Ломборг, Зигмунт Бауман, підкреслюють, що у світі кайросу ключовим стає не лише запитання «що ми можемо зробити?», а «що ми повинні робити?». Інновація має бути підпорядкована етиці, гуманізму, правам людини та екологічному балансу.

Кайрос у світі глобалізації — це момент, у якому зустрічаються інновація, можливість і відповідальність. У цьому підрозділі ми побачили, як соціальні та економічні зміни, спричинені інноваціями, не лише

відкривають нові горизонти, але й створюють ризики, які потребують філософського осмислення і стратегічного управління.

Відповідь на виклики кайросу залежить від здатності суспільств швидко адаптуватися, але водночас зберігати гуманістичні орієнтири. Майбутнє — це не лінійне продовження теперішнього, а результат рішень, прийнятих у моменти кайросу. І від того, чи зуміємо ми розпізнати ці моменти та діяти в них свідомо, залежить якість нашого глобалізованого завтра.

2.3 Феномен прискорення часу та його вплив на суспільство: кризи і можливості Кайросу

У ХХІ столітті людство зіткнулося з феноменом, який можна описати як хронологічне прискорення — радикальне зростання темпу соціальних, економічних, культурних і технологічних змін. У цьому контексті особливо актуальним стає давньогрецьке поняття кайрос — критичного моменту, «вікна можливостей», який відкривається на фоні нестабільності, коли дії, прийняті у правильний час, мають надмірно велику силу впливу. Феномен прискорення часу не тільки створює нові можливості, але й породжує серйозні кризи — психологічні, соціальні, політичні — які потребують філософського осмислення.

Феномен прискорення часу дедалі більше привертає увагу мислителів і дослідників, які намагаються осягнути, що відбувається із сучасною людиною у світі, де зміни не просто стали постійними — вони стали блискавичними. У працях таких авторів, як Гартмут Роза, Поль Віріліо, Зигмунт Бауман, звучить спільна тривога: ми більше не живемо у стабільному, послідовному хроносі, а у стані перманентного оновлення, де

кожен наступний день несхожий на попередній, і в цьому потоці важко знайти точку опори.

Цей стан часто називають «соціальним прискоренням» — не в сенсі просто пришвидшення техніки, а як загальна логіка буття. Все — від виробництва до мислення — функціонує у режимі «швидше». Виробничі цикли скорочуються, комунікація миттєва, транспорт долає відстані за години, а комп'ютери здійснюють операції за наносекунди. Це вже не просто зручність — це новий стандарт, до якого ми змушені пристосовуватися.

Але технічне прискорення — лише верхівка айсберга. Глибші зміни - у самому соціальному ландшафті. Професії зникають і виникають у межах одного покоління, ролі в суспільстві трансформуються, як і цінності, до яких ми звикли. Людина вже не може «освоїтись» у якійсь соціальній ролі на все життя — ідентичність стає плинною, непостійною. Те, що раніше формувалося століттями, тепер оновлюється за десятиліття — або й роки.

А ще є суб'єктивне відчуття часу. Те, що вчора здавалося ще актуальним, сьогодні вже застаріле. Потік новин, повідомлень, змін — усе це змушує людину постійно бути в режимі реакції. Створюється відчуття, що життя розпадається на окремі фрагменти, а не тече єдиною, послідовною лінією. Ми не встигаємо завершити одне — вже починається інше. Час стає не союзником, а джерелом напруги. Він більше не терпить відкладення, не залишає простору для роздумів.

І от саме тут виникає потреба у філософському осмисленні — що це означає для людини? Як можна жити у світі, де майбутнє постійно під питанням, а минуле стирається все швидше? Відповідь, можливо, криється у поверненні до «якісного часу» — до моментів, які мають вагу, сенс, повноту. Саме такі моменти — це кайрос: не просто ще одна секунда на годиннику, а можливість, яка не повториться, точка, в якій зосереджуються

вибір, дія, зміна. У світі, що шалено прискорюється, ми потребуємо не більше часу — а більше усвідомленості в тому, як його проживаємо.

Прискорення часу, яке стало звичним тлом нашого щоденного життя, проникає не лише в технологічні або економічні сфери — воно глибоко змінює психіку людини, її сприйняття себе, світу, інших. З одного боку, наче все стало зручніше: інформація — на відстані одного кліку, подорож — справа кількох годин, будь-яка навичка — доступна у вигляді онлайн-курсу. Людина сучасності має більше можливостей, ніж будь-коли. Вона мобільна, освічена, підключена до глобального потоку. Але разом із цим приходить щось тривожне — відчуття, ніби за всім не встигаєш, ніби тебе постійно не вистачає.

Цей стан дуже характерний для нашого часу: розгубленість, внутрішня напруга, емоційна втома. Багато хто живе з постійним відчуттям, що щось пропускає — звідси й популярний термін FOMO (fear of missing out). Соціальні мережі лише посилюють це відчуття: у стрічці постійно хтось досягає успіху, подорожує, розвивається, і порівняння з собою викликає тривогу, навіть якщо об'єктивних причин для неї немає.

Людина стає жертвою нескінченного потоку повідомлень, новин, оновлень. Інформація замість того, щоб давати розуміння, починає тиснути, втомлювати, виснажувати. Думки не встигають оформитися в ідеї, емоції — у переживання, бо вже треба переходити до наступного пункту, до нового повідомлення, нового завдання. І ось у цьому темпі, що не дає зупинки, починає розпадатися особистість. Ми граємо безліч ролей: на роботі — одні, вдома — інші, онлайн — ще треті. Іноді здається, що наше справжнє «Я» розчинилося між цими образами, і знайти його знову стає все важче.

У масштабах суспільства це призводить до ще глибших наслідків. Зникає відчуття спільного часу. Покоління вже не діляться досвідом — вони живуть у різних часових ритмах. Молодь спілкується швидше, мислить

фрагментарно, діє імпульсивно. Старші покоління відчувають відставання, виключеність. Навіть професії більше не є точками стабільності — вони народжуються й зникають так швидко, що неможливо планувати життя традиційними категоріями. Це все породжує соціальну тріщину, втрату єдності, кризу довіри.

У такій динаміці легко загубитись. Але разом із загрозою приходить і шанс. Прискорення не обов'язково має бути лише деструктивним — воно створює простір для кайросу: того особливого моменту, коли, попри хаос, можна побачити новий сенс, нову можливість. Саме тоді, коли все здається надто швидким і поверховим, варто спробувати зупинитися, озирнутись і обрати — не те, що швидше, а те, що глибше. І, можливо, саме це поверне відчуття цілісності — в собі й у світі.

У світі, де звичні ритми повсякденного життя розпадаються, а календар більше не гарантує передбачуваності, виникає гостра потреба у новій системі координат — не механічній, а живій, такій, що здатна уловлювати сенс у моменті. І саме тут повертається до нас поняття кайросу — давньогрецького образу часу, який позначає не просто хронологічний перебіг подій, а особливу, «згустку» мить. Це момент, у якому прихована сила зміни. Не точка на годиннику, а момент істини, коли щось може статися — якщо бути уважним, свідомим, рішучим.

На відміну від хроносу — лінійного, вимірюваного часу — кайрос не піддається календарю чи годиннику. Це час, що вимагає не просто присутності, а усвідомленої участі. Він не настає «за планом», але кожен може в нього вступити, якщо здатен побачити можливість у хаосі. У темпі прискорення, коли дійсність перетворюється на потік, кайрос набуває особливої ваги — саме він дозволяє людині не потонути в часі, а втримати в ньому кермо.

Кайрос — це не комфорт. Це момент ризику й відповідальності. У ньому не можна сховатися, зробити вигляд, що нічого не змінюється. Навпаки — саме в миті кайросу потрібно обирати, говорити, діяти. І саме тому ці моменти найчастіше з'являються у кризах. Пандемія, яка змусила весь світ зупинитися, війна, що змінює геополітичні ландшафти, катастрофи, які нагадують про крихкість буття — всі вони є не лише трагедіями, а й «місцями прориву», у яких стара реальність більше не тримається купи, а нова ще не склалась.

Саме тому кайрос — це не тиша, не пауза, а згущення часу. Це мить, коли все стає більш щільним, більш значущим. Коли одне слово, вчинок, рішення можуть змінити хід подій — і змінюють. У таких миттєвостях людина ніби виходить за межі звичного режиму часу — і входить у простір створення, творення, ініціації нового.

У добу хронічного поспіху, коли все відбувається «зараз», але майже нічого не має тривалого значення, кайрос стає актом спротиву. Це нагадування: не кожен момент має сенс, але деякі — вирішальні. І мистецтво життя сьогодні полягає не лише в тому, щоб встигати, а в тому, щоб розпізнавати саме ті моменти, які змінюють усе. Кайрос — це запрошення до дії, яка народжується не з навички, а з чутливості. Не з обов'язку, а з глибокого розуміння: ось воно — зараз, інакше не буде.

У повсякденному уявленні криза часто сприймається як катастрофа, як час втрат, руйнування, болю. Але якщо подивитися уважніше, кожна криза має іншу — менш очевидну — сторону: вона розхитує застиглі структури, виводить назовні те, що замовчувалося, і створює простір для нового. У цьому сенсі криза — це момент кайросу, мить, коли відкриваються двері, яких у звичному ритмі життя не видно. Це ситуація, яка потребує не інерційної реакції, а нової якості думки, сміливої дії, переосмислення.

У кризах розкриваються потенціали, які раніше здавалися недосяжними або непотрібними. Візьмімо, наприклад, пандемію COVID-19. З одного боку — трагедія, мільйони смертей, ізоляція, економічний шок.

Але з іншого — раптовий поштовх до тотальної цифровізації. Освіта, яка десятиліттями трималася за класну дошку і паперові зошити, перейшла в онлайн за лічені тижні. Суспільства почали переосмислювати систему охорони здоров'я, питання соціальної солідарності, межу між особистою свободою і спільним добром. Це був момент, коли «так, як було» вже не працювало, і треба було створювати нове — ось і був кайрос.

Енергетична криза, спричинена не лише війнами й геополітикою, а й вичерпністю викопних ресурсів, теж стала викликом і водночас можливістю. Пошук нових рішень — у галузі сонячної, вітрової, водневої енергетики — почався не як спокійна еволюція, а як термінова потреба. У моменти нестачі та ризику активізуються ті, хто здатен мислити далі, ніж «сьогодні» — інженери, екологи, новатори. І знову криза перетворюється на точку прориву.

Кліматична криза, яка здається багатьом абстрактною і далекою, насправді теж є точкою кайросу. Вона кидає виклик нашому способу життя, змушує переосмислити, як ми виробляємо, споживаємо, пересуваємось, харчуємося. Усе частіше з'являється усвідомлення, що «екологія» — це не окрема тема, а віссю, навколо якої має будуватися економіка, освіта, політика. Те, що донедавна було нішевим (як зелена енергетика або zero waste), стає мейнстримом — і це також наслідок правильно використаного моменту кайросу.

Політичні кризи — можливо, найчутливіші. Вони здатні як пробудити громадянське суспільство, відкрити простір для реформ, так і привести до розпаду, зневіри або авторитарного згортання свобод. Тут кайрос є особливо делікатним — бо потребує не лише енергії змін, а й відповідальності за

наслідки. У деяких країнах такі кризи дали поштовх до демократичного оновлення, як-от протестні рухи, які змінювали уряди або змушували систему прислухатись. В інших — навпаки, страх і дезорієнтація стали інструментом для встановлення жорсткого контролю. Це показує: сам по собі кайрос — лише нагода. А от що з нею робити — вже залежить від людей.

Загалом, кожна криза — це дзеркало і роздоріжжя водночас. Вона показує, що не працює, і змушує обирати, куди рухатися далі. І саме ті, хто вміють побачити у кризі не кінець, а початок — хто не лише переживають удар, а й шукають напрям — стають провідниками змін. Це можуть бути лідери, громадські активісти, підприємці, викладачі або просто звичайні люди, які не бояться думати і діяти. У момент нестабільності суспільство здатне на неймовірні стрибки — якщо з'являється хтось, хто скаже: ось він, наш шанс, використаємо його.

У моменти кайросу, коли дійсність втрачає сталу форму, а звичні маршрути більше не ведуть до передбачуваного результату, на перший план виходить не лише питання дії, а й питання відповідальності. Бо кожне рішення, кожен жест, кожне мовчання в такі моменти має вагу. У прискореному часі, де все наче пливе, найціннішим стає не просто встигнути чи змінити, а зробити це усвідомлено, з урахуванням наслідків — і для себе, і для інших.

Етика в часі кайросу — це не абстрактна філософська категорія, а практична якість, яка стосується всіх: від президентів до студентів, від бізнесменів до вчителів. Саме тому відповідальність лідерів — політичних, економічних, інтелектуальних — зростає у рази. У часи стабільності можна дозволити собі помилки без катастрофічних наслідків. Але в часи рішучих змін, коли кожне слово може надихнути або спровокувати, кожне нововведення може дати життя або завдати шкоди — лідер не має права

бути легковажним. Він має не лише бачити напрямок, а й відчувати межу між ризиком і цинізмом, між прогресом і деструкцією.

Однак не менш важливою є громадянська відповідальність. У момент кайросу ми всі стоїмо перед вибором — як реагувати на світ, що змінюється. Можна пристосуватися, захиститися, замкнутись. А можна — увімкнутися в процес змін, внести свій голос, навіть якщо він тихий, навіть якщо він не з парламентської трибуни, а в коментарі до петиції, у волонтерському русі, у власному прикладі гідності. І це теж етика — етика дії звичайної людини, яка не шукає слави, але хоче жити по-людськи.

На цьому тлі дедалі більше значення набуває ідея повільності. Коли світ вимагає швидкості, натиску, реакції — постає спокуса втратити глибину. І саме тому з'являються рухи, які протиставляють цьому темпу усвідомлене уповільнення. Це не про відмову від змін, а про зміну ритму: замість поспіху — зосередженість, замість імпульсу — рефлексія, замість шуму — тиша. *Slow life, slow food, slow thinking* — це не каприз, а нова етика, яка хоче зберегти людину у світі, що занадто поспішає.

Тож кайрос — це не лише «момент дії», а ще й моральне випробування. Бо кожна дія, зроблена в такий момент, має глибші наслідки. Це ситуація, яка вимагає не лише знань, а зрілості. Не лише сили, а тонкого чуття. І тому феномен кайросу варто розглядати не як чергову можливість на ринку ідей чи інструмент для зростання — а як екзистенційне поле вибору. Момент, у якому ми виявляємо, ким є насправді — не у словах, а у вибраній лінії поведінки. І саме в цьому — справжній сенс відповідальності в епоху змін.

У сучасному світі, де технології оновлюються швидше, ніж суспільство встигає їх осмислити, а нові професії з'являються і зникають ще до того, як про них пишуть підручники, особливої ваги набуває питання: хто керує цими змінами — людина чи сам процес? Коли зміни стають

безперервними, майже автоматизованими, є ризик, що сама людина — зі своїми цінностями, рефлексією, внутрішнім світом — буде зведена до гвинтика, до реакції на зовнішні подразники. І саме тому виникає нагальна потреба повернутись до людини як суб'єкта, а не просто носія функцій чи споживача інновацій.

Поняття кайросу в такому контексті звучить як заклик: зупинись, усвідом, обери. Це той момент, коли індивід перестає пливати за течією подій і починає діяти з позиції внутрішнього бачення. Кайрос — не випадковість, а мить концентрації, коли можливо не просто пристосуватись до темпу змін, а змінити сам темп, перетворити прискорення на ресурс. Тобто не бути заручником обставин, а стати архітектором свого часу.

Щоб ця зміна стала можливою, необхідні кілька речей, які лежать глибше за навички чи технічні вміння. Передусім це культурна освіта. Не у вузькому значенні академічної підготовки, а як здатність бачити зв'язки між речами: розуміти контексти, історію, логіку подій. Людина, яка бачить не лише поверхню, а глибину процесів, не піддається так легко маніпуляціям і модам. Вона здатна оцінити нове не лише як ефектне, але й як значуще.

Другою необхідною рисою є психологічна стійкість. Світ, що постійно змінюється, кидає людину в стан хронічної невизначеності. Не кожен витримує цю напругу. Саме тому так важливо вміти утримувати внутрішній баланс, не втрачати ґрунт під ногами, навіть коли зовнішній світ переформатовується. Це вміння — не даність, а результат особистісної праці: над собою, над своїми межами, над тим, що дозволяє залишатися цілісним у хаосі.

І нарешті — філософська позиція. У часі кайросу важливо не лише діяти, а й розуміти, чому саме так. Намір, що стоїть за вчинком, часто важливіший за сам результат. Бо дії, здійснені з розумінням відповідальності, не лише змінюють зовнішнє, а й формують внутрішнє.

Вони не лише ведуть до успіху, а й формують етику життя. Філософський підхід — це спосіб мислити глибше, ніж алгоритми, бачити ширше, ніж екрани, і цінувати довше, ніж триває новинний цикл.

Таким чином, повернення до суб'єкта — це не повернення до минулого чи відмова від прогресу. Це спроба відновити в центрі змін саме людину — не як пасивного спостерігача, а як творця. Людину, яка бачить момент, відчуває його вагу і не боїться діяти з розумінням. У цьому — ключ до гідного існування в добу прискорення. Не втікати від темпу, а осмислено рухатись у ньому. Не розчинятися в потоці, а малювати в ньому нову форму.

Висновок до другого розділу

У другому розділі розглянуто, як технологічний прогрес і глобалізація докорінно змінюють наше уявлення про час — його сприйняття, структуру та роль у житті людини й суспільства. Від цифрової революції до штучного інтелекту — технології не лише оптимізують діяльність, а й трансформують саму темпоральність, у якій ця діяльність відбувається.

Цифрова епоха руйнує лінійність часу: він фрагментується, пришвидшується, стає мережевим. Інтернет, алгоритми, мобільні пристрої створюють ефект «всюдисущого теперішнього», де майбутнє — непередбачуване, а минуле — стирається. Штучний інтелект посилює темп функціонування соціальних систем, змінюючи і спосіб прийняття рішень.

Кайрос у цьому контексті постає як момент вибору та дії в умовах нестабільності. Саме у глобальних трансформаціях, кризах та інноваційних проривах відкривається простір для відповідальної ініціативи, нової етики й лідерства. Це — не пауза, а згусток часу, який вимагає усвідомленості.

Феномен прискорення часу, досліджений у третьому підрозділі, виявляється не лише наслідком технологій, а й рушієм змін у самій людині: темп зростає, тривожність посилюється, але водночас з'являються нові можливості. Усе залежить від здатності впізнати і використати момент кайросу.

Загалом, сучасна епоха — це епоха перетвореного часу, в якій традиційна логіка послідовності поступається логіці моменту, ризику, вибору. Технології змінюють не лише зовнішній світ, а й саму внутрішню структуру буття. У цьому новому часовому вимірі кайрос стає ключем до розуміння і дії — у добу радикальних змін, загроз і шансів.

РОЗДІЛ 3.

ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ ВЗАЄМОДІЇ ХРОНОСУ І КАЙРОСУ У СУЧАСНОМУ СВІТУ

3.1 Інновації як моменти Кайросу: аналіз впливових технологічних подій

Кайрос відображає «час, коли обставини складаються найкращим чином для певної дії». Звучний образ Кайросу засвідчують метафори давніх мислителів: у стрільбі з лука – це мить, коли стрілу слід випустити, щоб влучити в ціль; у ткацтві – момент, коли човник проходить крізь упряжку тканини. Такі образи підкреслюють важливість точного своєчасного рішення: і влучна постріл, і пасок для нитки вимагають «використання відчинених дверей» з усією силою.

У давньогрецькій риториці поняття Кайрос стало ключовим. Відомо визначення риторів: «Кайрос – то минаюча мить, коли відкривається можливість, яку слід захопити з усією силою, якщо прагнеш досягти успіху». Софісти підкреслювали, що оратор повинен вміти підлаштовуватися під конкретні обставини і реагувати саме в слушну мить. Як зазначав Ізократ, справжньо освічені люди «вміють розпоряджатися обставинами», будучи майстерними у виборі слушної нагоди. Арістотель також відводив Кайросу важливу роль: він вважав, що у кожній риторичній ситуації необхідно враховувати час і місце промови, тобто саме контекст, у якому подається доведення. З погляду арістотелівської школи, саме оприділення Кайросу – коли саме промовити аргумент – разом з іншими чинниками (аудиторією, стилем) визначає ефективність переконання.

У християнській теології поняття Кайрос отримало сакральний сенс. У Новому Заповіті Кайрос означає «призначений Богом час» – момент, коли Бог починає діяти у світі. Наприклад, у Євангелії від Марка читаємо: «Кайрос наповнився, і Царство Боже близько» (Мк. 1:15). Тут «kairos»

протиставлено звичайному хронометрові часу: це не конкретна година чи дата, а сприятливий час для спасіння, для приходу Царства Божого. Таким чином, вбогий календарний відлік (Хронос) відрізняється від символічного й якісного часу Кайросу. Пізніше філософи і теологи розвинули цю ідею: зокрема, Поль Тілліх розглядав кайроси як особливі історичні кризи, які створюють можливість і вимагають екзистенційного вибору людиною (при цьому зустріч Христа з віруючим він трактував як материнський приклад такого «історичного моменту»). У християнських літургіях навіть міститься вигук «Час дійсний, час господнього!» – заклик визнавати слухність моменту богослужіння як «зіткнення з Вічністю».

Сучасні дослідники продовжують розвивати концепцію Кайросу поза межами класичної риторики і теології. Зокрема, у праці Е. К. Вайта «Кайромонія» (1983) підкреслюється зв'язок Кайросу з процесом винайдення і творчих проривів – здатністю відчувати «вдалий момент» для новацій. Інші автори використовують термін «Kairos» для аналізу діджитал-контексту чи наукових дисциплін: наприклад, відзначено, що у цифровому середовищі змінюються умови поширення та сприйняття інформації, що вимагає «перетлумачення» Кайросу з урахуванням нових обставин. Загалом концепція Кайросу в сучасній філософії та теорії часу трактується як методологічний акцент на конкретному слушному моменті – коли «людське втручання у світ» набуває критичної сили і якісно змінює хід подій.

З огляду на вищесказане, можна виокремити декілька характерних ознак Кайросу:

- Спрямованість на слухність моменту. Кайрос – це не будь-яка мить часу, а та, коли відкриваються можливості дії.
- Якісний, а не кількісний час. На відміну від Хроносу, що вимірюється годинами і роками, Кайрос – «правильний час», коли умови дозріли для вирішення чи прориву.

- Адаптивність до контексту. У риторичі й інших сферах від Кайросу залежить врахування конкретних обставин: хто слухає, які настрої, і коли саме варто діяти.
- Акцент на можливості чи обставини. Кайрос співвідноситься з відкриттям можливості («вікнами можливостей») – це «момент, коли варто зробити крок», для досягнення успіху.

Завдяки цим рисам концепція Кайросу стала корисним інструментом філософського аналізу динамічних змін і «вдалих моментів» в історії людства, зокрема технологічних інновацій.

Технологічні інновації нерідко виникають і набувають впливу саме тоді, коли технологічна і соціальна ситуація синхронно дозріває для їхнього впровадження. З погляду Кайросу, ключове питання – не просто факт технічного винаходу (ритміка Хроносу), а те, чи це відбувається в слушний історичний момент. Інновація стає «кайросовою» тоді, коли вона відповідає потребам та можливостям свого часу й відкриває нові простори дії. Нижче розглянемо кілька історичних кейсів, які ілюструють цю ідею.

Одним з перших прикладів технічної інновації, що стала справжнім «моментом Кайросу», було винайдення рухомого шрифту Іоганном Гутенбергом близько 1440 р. у Німеччині. Поява друкарського преса, здатного видавати до 3600 сторінок на день (порівняно з кількома десятками у ручному переписі), започаткувала так звану Друкарську революцію. За кілька десятиліть з Майнца нова технологія поширилася до понад 200 європейських міст, а до 1500 р. через друковано-видавничу справу було випущено понад 20 мільйонів книжок. Таке стрімке розповсюдження стало можливим завдяки поєднанню кількох факторів: піднесенню гуманістичної освіти, зростанню грамотності серед міського населення, виникненню видавничої справи та капіталістичних ринків збуту.

Іншими словами, винахід друкарства збігся з вікном можливостей свого часу, що зробило його кайросовим.

Філософський сенс друкарства у контексті Кайросу виявляється в його довгострокових наслідках. З появою масового друку почалася ера комунікації в масштабах континенту. Як зазначає один із джерел, «широкомасштабне розповсюдження друкованого тексту започаткувало епоху масової комунікації, що назавжди змінила структуру європейського суспільства». Відкритий доступ до книг ідеями порушував традиційні владні монополії: підживлював Реформацію, пробуджував національні самосвідомості, знижував залежність від латини та церкви, а також створив нову освітню мобільність серед громадян.

У термінах Кайросу це означає, що друкарство не лише само по собі стало вдалим технічним винаходом, а й здійснило якісний поворот – створило історичну можливість змінити соціальну свідомість. Безумовно, винайдення друкарства було б менш ефективним у «невдалий» час (скажімо, за сильно централізованої цензури чи низьких рівнів грамотності). Але історично воно припало саме на період, коли Європа шукала нових шляхів поширення знань. Саме тому цей винахід можна розглядати як класичний приклад Кайросу – слушного моменту, що запустив ланцюг історичних трансформацій.

Наступний «кайросовий» перелом у технологічній історії пов'язаний з електрикою. Протягом XIX століття фізики й інженери створили наукову базу електромагнетизму (закони Фарадея та Максвела), що дозволило впровадити електричну енергію у промисловість і побут. До кінця століття електрика «перетворилася у промислову та побутову енергію» en.m.wikipedia.org, а швидкий розвиток електротехніки став рушійною силою Другої промислової революції. Як відзначає джерело, «цей бурхливий розвиток електротехніки того часу був рушійною силою Другої

промислової революції, оскільки універсальність електрики спонукала трансформації як в промисловості, так і в суспільстві»

Електрику часто називають основою сучасного техногенного світу. Вона надала людству здатність легко перетворювати енергію та світло майже в будь-яку форму, що відкрила невідомі раніше можливості зв'язку, транспорту, обробки даних, виробництва. З погляду Кайросу, винайдення й впровадження електрики теж стало «вдалим моментом» – технологія з'явилася тоді, коли існувала потреба й можливість її масштабувати. Безпровідна телеграфія, світло в будинках і фабриках, електричні мотори – все це показало, що електрика прийшла в точний час, коли суспільство було готове її прийняти. У розумінні філософії Кайросу електрифікація стала слушною можливістю, що відкрила нову еру розвитку. Як констатує джерело, електрика стала «основою сучасного індустріального суспільства», що пронизала сфери транспорту, комунікацій, обчислень та інших. Таким чином, поява електрики цілком відповідає ідеї «каюросового моменту»: це не лише фізичне відкриття, а радше історична можливість, яку людство змогло успішно реалізувати, трансформувавши хід розвитку.

Ще одним яскравим прикладом «каюросової» інновації став Інтернет у другій половині XX ст. Зародившись як результат військово-наукових досліджень (зокрема, проект ARPANET Агентства передових дослідницьких проектів США), він еволюціонував у глобальну мережу обміну інформацією. Згідно з історією, «джерела Інтернету сягають досліджень, що дали змогу комп'ютерам ділитися ресурсами; розвиток пакетної комутації в 1960-х і проекти DARPA 1970-х стали основою для створення мережі». Після появи протоколу TCP/IP та Всесвітньої павутини (WWW) на початку 1990-х років Інтернет перетворився на сучасну всесвітню мережу зі стрімким зростанням користувачів. Важливо, що в цей період він перейшов від академічної до комерційної стадії й був впроваджений у практично всі сфери життя.

Філософський вплив Інтернету в контексті Кайросу теж важко переоцінити. З'єднуючи людей та інформацію миттєво на планетарному рівні, Інтернет створив нові форми спілкування, соціальних зв'язків та бізнесу. Як зауважує джерело, традиційні медіа (телебачення, преса, пошта тощо) були суттєво переосмислені чи навіть відсунуті новими онлайн-послугами – електронною поштою, стрімінгом, соціальними мережами і т. ін. З культурної точки зору це означає, що секундної влади слова надається саме «кайросовий момент» інформації: новина або ідея може миттєво поширитися по світу, якщо виникнуть сприятливі обставини (масовий доступ до інтернету, соціальна готовність сприймати тощо). У бізнесі Інтернет відкрив «вікно можливостей» для підприємництва – комерція і послуги перейшли в онлайн, що принципово розширило ринки збуту.

В контексті феномену Кайросу важливо, що Інтернет не просто технологічно об'єднує мережі, а створює новий якісний рівень взаємодії. Цей випадок ілюструє, як слушний момент інновації пов'язаний із спільністю потреб і технологічних можливостей. Хоч ідеї глобальних мереж обміну даними виникали раніше, саме кінець ХХ ст. виявився кайросовим для їх втілення: комп'ютерні техніки дозріли, а економічні та культурні умови сприяли швидкому поширенню Інтернету. Як стверджують історики, «комерціалізація Інтернету у 1990-х сприяла тому, що його сервіси і технології проникли в усі аспекти сучасного життя». З філософської точки зору ми можемо сказати, що цифрова революція – це черговий приклад слушної миті, коли нова технологія змінила умови життя людей.

На прикладі друкарства, електрики та Інтернету видно, що історичні інновації стають справді проривними саме тоді, коли виникають у слушний момент Кайросу. Ці технологічні події не є абстрактними винаходами, відірваними від часу; вони взаємодіють з економічними умовами, науковим розвитком і культурним попитом свого періоду. У кожному разі можна простежити: спочатку формувалися передумови (потреба у швидкій

комунікації, доступній енергії, глобальних зв'язках), а коли технологія досягла зрілості, «миг» реалізації виявився опріспокійним. Саме ця синхронність обставин і творить момент Кайросу – можливість, коли інновація має максимальний вплив.

Аналіз концепції Кайросу і наведених прикладів демонструє: інновації справді слід розглядати як моменти слушних можливостей. Філософське осмислення Кайросу акцентує увагу на якості часу – на тому, що не всякий проміжок рівноправний. У творчому і технологічному поступі важливо «знати свій час»: кожна з перелічених подій стала історичною завдяки тому, що винахід збігся з готовністю суспільства його прийняти. Структура таких періодів полягає в тому, що розвиток технологій (Хронос) дійшов до критичного порогу, а людський чинник – рішення, воля до дії, організація – скористався слушною миттю (Кайросом). З цієї перспективи, наприклад, поява Gutenberga, електрики чи Інтернету мала не лише технічний сенс, але й філософський: це були часи, коли історія «піднесла» спільноті новий шанс, який люди вчасно використали.

У підсумку, інновації у світовій історії – то не просто послідовність відкриттів, а середовище Кайросів, коли концентрація знань, ресурсів і потреб створює сприятливі «відкриті двері». Відтак філософська категорія Кайросу допомагає нам глибше зрозуміти зміст технологічних переломів: вони стають суб'єктивно-значущими, коли виявляються у слушний для людства момент. Ця ідея надає історії науки і техніки не лише хронологічної, а й смислової цілісності, пояснюючи, як і чому певні винаходи змогли перевернути світ.

3.2 Філософія часу в управлінні змінами: баланс між Хроносом та Кайросом у сучасному суспільстві

Управління змінами вимагає не лише вміння планувати й передбачувати майбутнє, але й розпізнавати сприятливі моменти для дії. Ключову роль у цьому відіграють два протилежні, але взаємодоповнювальні уявлення про час — Хронос та Кайрос. Хронос зазвичай позначає послідовний, лінійний та кількісний час, подібний до відліку секундміра чи календаря. Натомість Кайрос означає «належний», «сприятливий» момент, коли контекст і обставини створюють можливість для якісної дії. У глобальному менеджменті важливо встигнути спланувати зміни (Час Хроносу) та в той же час бути готовими швидко реагувати на випадкові вікна можливостей (Час Кайросу). Наш аналіз розкриє філософське підґрунтя цих концепцій і їх практичне застосування в стратегічному плануванні, управлінні організаційними трансформаціями й суспільних змінах.

На ілюстрації зображено Хроноса – грецьке уособлення часу, оточеного годинниками та пісочними годинниками. Це підкреслює уявлення про Хронос як про невинний, лінійний потік часу. У давньогрецькій традиції слово *χρόνος* означало просто «час» у хронологічному сенсі – те, що можна виміряти, порахувати чи відслідкувати годинником. За словами дослідників, Хронос відповідає на питання «котра година?» та «чи вистачить нам часу?», тобто означає об'єктивний, абсолютний і кількісний час. У філософському розумінні Хронос наголошує на безперервній послідовності подій: старіння, еволюція, стратегічне планування відбуваються в рамках Хроносу. Як правило, управлінці покладаються на Хронос, коли розробляють довгострокові плани, встановлюють дедлайни та квантифікують процеси.

Протилежним, але невід’ємним поняттям є Кайрос – поняття сприятливої мить-часу. На вазі давніх греків ми бачимо Кайроса як крилатого юнака, що біжить уперед: символ того, що слухна мить минає швидко, і нею потрібно встигнути скористатися. У класичному розумінні Кайрос не означає кількість часу, а його якість – “правильний момент” для дії. Дослідники відзначають, що Кайрос відображає суб’єктивний, відносний та якісний досвід часу (тобто «правильний час для чогось») на противагу об’єктивному, абсолютному та кількісному Хроносу. У давньогрецькому оригіналі це було пов’язано з удачею й нагодою: Кайрос с початку означав «нагода», «случайний шанс» чи «відповідний момент», який потрібно впіймати. В Іліаді Кайрос згадується навіть як «вразлива точка», про яку треба дбати, а в «Працях і днях» Гесіода – як поняття «невеликої кількості», необхідної для раціонального використання.

У риториці Стародавньої Греції Кайрос набув центрального значення – Арістотель надавав йому первинну роль у трактаті «Риторика», наголошуючи на вчасності та доречності висловлення. Саме Кайрос поєднував у собі «ненадійність» контексту з моральним судженням про його вчасність і доречність. Таким чином, на рівні філософії часу Хронос і Кайрос визначають дві модальності буття: перша – як невідворотний «механічний» відлік, друга – як точка вибору, шанс змінити хід подій.

У теорії управління та організаційних дослідженнях ці часові парадигми використовують для опису різних підходів до зміни. Хронос виявляється в жорстких графіках проєктів, регламентованому виконанні бізнес-процесів та стратегічних планах, які розглядають час як вимірювальну величину. З іншого боку, Кайрос підкреслює появу вікон можливостей – таких моментів, коли зовнішні обставини дають унікальний шанс для дій. Як зазначають Ланц та Юст (2021), Кайрос часто протиставляється «годинниковому» Хроносу і сприймається як час–«подія», а не суцільний потік. Водночас організації

фактично поєднують обидва підходи: люди одночасно застосовують «й хронологічні часові структури, і ті, що формуються кайротично, виходячи з відчуття нагодою моменту». Іншими словами, цілісна картина управління враховує як календарні дедлайни, так і неочікувані можливості.

Це подвійне розуміння проявляється у рішенні управлінських задач. З одного боку, потрібен Хронос — детальні плани, стандартизовані процедури, чіткий таймінг проєктів, що вселяють впевненість інвесторів та співробітників у впорядкованості змін. З іншого — людині, що приймає рішення, потрібно бачити Кайрос — “випадок, що стає слухним”, коли і серед хаосу варто схопити сприятливий момент. Організатори змін мусять вміти балансувати: контролювати процес в рамках заданого часу і одночасно відчувати слухність ривків. Як підкреслюють експерти, для ефективного керівництва потрібне ментальне прийняття Кайроса — готовність відступити від плану, коли цього вимагають обставини. Наприклад, під час інтеграції двох компаній стримана хронологія (“хронічний” підхід) може допомагати утримувати стейкхолдерів від паніки, але жорстка інфраструктура плану чатує на провал при раптових змінах. «Kairotic switch» (кайротичний перемикач) — здатність вчасно залишити спочатку запланований алгоритм дій — виявляється вирішальною компетенцією управлінця.

Важливим аспектом такого балансу є співвідношення стратегічного планування (Хронос) і використання незапланованих можливостей (Кайрос). Стратегія організації зазвичай планується у часових горизонтах, визначених через аналіз трендів, будівництво сценаріїв або економіко-математичне моделювання. Це суцільно Хронос-підхід: встановлення чітких термінів, KPI, поетапних цілей. Проте реальність управління часто вводить фактори НС: раптові інновації конкурентів, зміна ринку, кризи чи суспільні потрясіння. Саме в таких умовах важливо швидко перейти на

Кайрос-режим – «сфокусуватися на найсприятливішому моменті», навіть якщо це означає перегляд стратегії.

Стратегічне планування має передбачати можливість таких переходів: наприклад, закладати резервний час, деяку гнучкість у бюджеті або альтернативні плани. У менеджменті навіть з'явилася концепція «динамічних спроможностей» (dynamic capabilities), що передбачає «відчуття» змін (чутливість до сигналів середовища) та вміння швидко захопити нові нагоди (рішення за Кайросом). У цьому сенсі Хронос і Кайрос доповнюють одне одного. Дослідники вказують, що впровадження каїротичних цінностей у лідерські практики, пов'язаних з адаптацією до мінливого середовища, підвищує ефективність управління. Наприклад, саме вибір слушного моменту може створити «еталонний» шанс для виходу на новий ринок або зміни моделі бізнесу, що довготривале планування просто б не охопило.

З іншого боку, повний хаос у словах про Кайрос без дисципліни Хроносу веде до «ад-хок»-підходу, що невпорядковано метушиться від однієї нагоди до іншої. Тому досвідчені менеджери виділяють кілька ключових принципів для гармонійного балансу: гнучкість у плануванні, вибір оптимального моменту, прийняття змін.

- Гнучкість: не варто догматично дотримуватися попередньо встановлених графіків, особливо якщо реальні обставини відрізняються від очікуваних. У відомому кейсі злиття Disney та Pixar початкова тимчасова рамка (Хронос) була свідомо розширена через появу несподіваного чинника – конфлікту між лідерами, що вимагав додаткового часу (Кайрос). В результаті Disney вжила «перерву» для залагодження стосунків із Стівом Джобсом, після чого злиття закінчилося надзвичайно успішно.

- Вибір слушного часу: слушний момент має значення не лише під час виконання проекту, а й при його започаткуванні. Часто замислюються не про те, *чи* слід починати зміни, а *коли* їх впроваджувати. Приклад Amazon і Whole Foods ілюструє цю ідею: компанія свідомо почекала з придбання, доки на ринку не зросла відчутна хвиля попиту на органічні продукти. Таким чином, покупка у свій час принесла максимальну віддачу. Цей підхід показує, що справжнє стратегічне планування включає в себе вміння оцінити весь час від початку підготовки до завершення змін, а не лише слідувати календарним лімітам.
- Прийняття змін: насамперед керівнику необхідно сприймати зміни як неминучий фактор, а не як проблему. Успіх отримують ті організації, які експериментують і ризикують, коли з'являється новий контекст. Гнучкість мислення і готовність «перевести стрілки» на Кайрос у правильний момент іноді створює ефект «створення власної удачі». Навіть якщо зміна ритму дій викликає легку невпевненість (ринки «не люблять змін»), це необхідно для підтримки інновацій і сталого зростання. Таким чином, стратегічний Час Хроносу служить основою, але найпотужніший імпульс можуть дати саме ситуації Кайросу.

Баланс Хроносу і Кайросу проявляється в різних сферах — від бізнесу до політики та суспільних ініціатив. Нижче наводимо кілька ілюстрацій того, як ці концепції діють у реальному житті.

Однією з найнагальніших сфер є управління корпоративними змінами, особливо у злиттях та поглинаннях. У таких процесах зазвичай створюється детальний план інтеграції — графік робіт, етапи поєднання ресурсів, кадрові рішення (Хронос). Однак успішні M&A-компанії також мають готовність оперативно реагувати на раптові перешкоди чи нові можливості (Кайрос). Наприклад, під час злиття двох європейських неприбуткових організацій Carpla та Vincenzo менеджери спочатку планували поступову реструктуризацію за фіксованим графіком. Але коли

на півдорозі всередині процесу несподівано звільнився керівник відділу продажів, відразу виникла нова можливість – замість продовжувати планове переназначення, компанії скористалися «кайротичним переключенням» і суттєво пришвидшили об'єднання відділів.

Аналогічно, Disney виявилася гнучкою: маючи жорстко встановлений Хронос-графік придбання Pixar, вони відклавши його через непорозуміння з Джобсом, домоглися кращого результату. У стратегічному сенсі це дозволило врахувати Нагоду (Кайрос) — налагодити стосунки з одним з головних акціонерів — і це «внесення паузи» зробило всю угоду в кінцевому підсумку набагато успішнішою.

Ще один яскравий приклад — придбання Amazon компанії Whole Foods. Хоча таке злиття могло бути лише частиною довгострокових цілей Amazon (Хронос-план щодо розширення екосистеми), воно відбулося саме в той момент, коли споживчі тренди на здорове харчування почали інтенсивно зростати. Відповідно, ця закупка стала Kairos-ходом, що дозволив Amazon різко наростити свою частку у сегменті продуктів харчування за рахунок глобальної уваги до здоров'я.

Таким чином, приклади з бізнесу демонструють, що успішні компанії вміють планувати завдяки Хроносу та водночас «ловити хвилю» Кайросу. Вони закладають жорсткі часові рамки (Стратегічний план, стандартні операції), але постійно готові корегувати цілі і методи під впливом зовнішніх шоків чи можливостей. Саме ця здатність своєчасно «увімкнути» Кайрос — чи то завдяки новим технологіям, чи то реакції на поведінку конкурентів, — породжує конкурентні переваги. Як зазначають дослідники, «успіх — це поєднання довгих годин роботи та інтуїтивної готовності накинутись на слушний момент».

Урядові проекти реформ найчастіше мають елементи Хроносу — законодавчі терміни, поетапні стратегії модернізації, бюджетні цикли.

Однак політика часто залежить і від Кайросу: виникають «вікна можливостей», коли суспільний запит, зовнішня ситуація чи внутрішня політична кон'юнктура сприяють проведенню рішень. Цю ідею змалював Джон Кінгдон у своїй теорії політичних потоків: реформа можливе тоді, коли поєднуються проблема, рішення та політичний момент – фактично політичний Кайрос.

Прикладами є кризи та революції. Після великих потрясінь (фінансова криза 2008 р., пандемія COVID-19 чи зміна влади після Майдану 2014 р.) уряди часто мають більше свободи для швидких змін. Так, після кризи 2008–2009 рр. деякі країни використали зовнішній тиск для запровадження рішучих реформ у банківському секторі (підвищення капіталізації банків, нове регулювання). У світі після COVID-19 багато урядів стрімко посилили е-урядування й диджиталізацію послуг, які раніше розгортали поступово. Така «екстренна» мобілізація ресурсів і зміщення пріоритетів відображає характер Кайросу: влада діє наприкінці кризи, коли Хронос-підхід (повільна бюрократія) втрачає сенс. В Україні, наприклад, деякі реформи (електронне декларування, зміни в енергетиці тощо) набрали обертів після Євромайдану, коли виник суспільний запит і міжнародна підтримка – тобто з'явився «вдалий момент». Звичайно, багато зусиль залишилося й чисто Хронос-фрагментом (розробка планів, проектів, експертна підготовка), але без моменту Кайросу ці ініціативи не почалися б.

Таким чином, у політиці та адмініструванні Хронос відповідає фіксованим циклам та регламентам, а Кайрос – непередбачуваним «вікнам можливостей». Ефективні лідери шукають баланс: готують проекти заздалегідь (для довготривалої стійкості) і водночас «тримають вухо гостро» на зовнішні сигнали, щоб вміти діяти швидко, коли контекст стане сприятливим. Як і в бізнесі, «непередбачуване може розв'язати ситуацію» (Kairos) тільки за умови, що існує підґрунтя у вигляді попереднього стратегічного плану (Chronos).

Концепція Хроносу та Кайросу добре пояснює й динаміку соціальних рухів. Будь-який рух тривалий час «збирає силу» (Хронос) – працює з організаційними структурами, виховує кадри, формує ідеологію. Та щоб призвести до реальних змін, йому потрібен критичний «спусковий момент» (Кайрос). Такий момент може виникнути з різних причин: масштабний інцидент, несподіване рішення влади, новий лідер або зміна в технологіях комунікації.

Наприклад, рух Black Lives Matter існував багато років у тлі постійної боротьби проти расової дискримінації (Хронос-активність), але справжньої глобальної інерції набув тільки після вбивства Джорджа Флойда у 2020 році. Цей трагічний випадок став Kairos-моментом: кілька людей стають символом, і широка спільнота масово включається в акції протесту, що швидко змінює суспільну та політичну дискусію. Аналогічно, су-заснування руху #MeToo розпочалося задовго до того, як випадки насильства стали публічно відомими, – але «оголошення» справи як глобального громадського руху сталося саме в момент, коли скандальні публікації або судові вироки створювали розголос. У соціальних рухах Кайрос – це швидкоплинне вікно, коли увага суспільства зосереджується на певній проблемі і учасники можуть досягти змін. Звичайні часові рамки бюрократії тут малоефективні, тому важливий стратегічний Хронос слугує швидше базисом накопичення ресурсів, а справжньою рушійною силою стає запуск «правильного часу» для руху.

Усі ці приклади показують, що поєднання Хроносу і Кайросу не тільки теоретична конструкція, а й реальна практика. В сучасному суспільстві управлінці й активісти, бізнесмени та політики навчилися цінувати обидва аспекти часу. Хто фокусує надто багато уваги лише на Хроносі, ризикує пропустити слушні моменти; навпаки, хто діє тільки за мיתями Кайросу, може створити хаос і втратити довіру. Успіх полягає в

гармонійному взаємозв'язку: постійний рух вперед (Хронос) і влучне скористання появою вікон можливостей (Кайрос).

Філософські концепції Хроносу і Кайросу дають нам дві різні лінзи для розуміння управління часом у процесі змін. Хронос – це традиційний «лінійний» час, з яким ми асоціюємо планування, дедлайни та послідовні процедури. Кайрос – це «момент часу», коли нові обставини роблять можливим те, що раніше видавалося або неможливим, або не вчасним. Історично вони розглядалися як контрастні, але сучасне дослідження організацій свідчить про їхню цілісність: менеджери одночасно оперують обома. На практиці організаційна ефективність залежить від уміння поєднати стійкий Хронос-підхід з адекватною чутливістю до Кайросу.

Навички «кайротичного перемикача» – готовність змінювати план у потрібний момент – нині визнаються ключовим менеджерським умінням. Зі свого боку, ретельне стратегічне планування (Хронос) надає організації необхідну структуру для стійкості. У разі дисбалансу або надмірного орієнтування виключно на один з цих режимів зміни можуть або буксувати в інерційних схемах, або вихлюпуватися хаотичними «штормами».

Отже, філософія часу в управлінні змінами радить лідеру думати одночасно в двох площинах: моделювати лінійний рух подій і водночас готуватися до появи «міцних качок» нових можливостей. Такий двосторонній підхід дозволяє не лише не відставати від плану, але й випереджати конкурентів чи суспільну інерцію, коли настає вчасний момент дії. Як показують приклади з бізнесу, політики та суспільних рухів, саме опанування цієї вічної дихотомії – між невблаганним годинником Хроносу і цінністю миті Кайросу – визначає спроможність організації чи руху успішно впливати на майбутнє.

Висновки до третього розділу

Проведений у третьому розділі роботи аналіз дозволив комплексно дослідити інновації як моменти Кайросу та розглянути філософію часу в управлінні змінами, зокрема баланс між Хроносом і Кайросом у сучасному суспільстві. У результаті було визначено, що сучасні технологічні прориви, такі як розвиток штучного інтелекту, цифрових платформ і метавсесвіту, виступають не лише як окремі події, а як знакові моменти Кайросу, які здатні кардинально змінювати напрямок соціально-економічного розвитку людства. Ці моменти відкривають якісно нові можливості, активізуючи швидкі зміни в різних сферах життя суспільства.

Водночас дослідження показало, що ефективне управління змінами в сучасних умовах вимагає тонкого балансу між планомірністю та структурованістю часу (Хроносом) і здатністю швидко, гнучко реагувати на унікальні сприятливі моменти (Кайросом). Саме така двовимірна концепція часу дозволяє організаціям, суспільним інститутам і навіть окремим індивідам оптимально адаптуватися до динамічних умов сьогодення.

У розділі було також продемонстровано, що успішні стратегії розвитку суспільних систем і бізнес-структур у контексті глобалізації базуються на здатності використовувати Кайрос – своєчасно і точно реагувати на глобальні виклики та можливості. Приклади таких організаційних стратегій підтверджують важливість інтеграції цих двох часових концепцій для ефективного управління процесами змін.

Таким чином, аналіз філософії часу, здійснений у цьому розділі, дозволяє стверджувати, що у сучасному глобалізованому та технологічному світі ключовою умовою успіху стає саме вміння гармонійно поєднувати часові концепти Хроносу і Кайросу – поєднувати стратегічне планування із здатністю до швидких і ефективних рішень у потрібний момент. Це дозволяє не лише адекватно реагувати на зміни, але й формувати нові

тренди, керувати процесами розвитку й успішно вирішувати складні соціальні та економічні завдання сьогодення.

ВИСНОВКИ

У дипломній роботі було проведено ґрунтовний філософський аналіз концепцій Хроносу і Кайросу в контексті сучасних глобальних змін, що дозволило досягнути поставлених завдань і сформулювати такі висновки:

1. У результаті аналізу класичної та сучасної філософської думки було розкрито сутність понять Хронос та Кайрос. Поняття Хроносу було визначене як кількісне, лінійне та послідовне розуміння часу, що характеризується вимірюваністю, сталістю та передбачуваністю. У свою чергу, Кайрос розглядається як якісне, ситуативне й контекстуальне сприйняття часу – як особлива мить або нагода, що вимагає своєчасного реагування, прийняття відповідальних рішень і активних дій. Сучасні філософські дослідження доводять взаємодоповнювальний характер цих категорій, наголошуючи на їхньому гармонійному поєднанні у процесах управління змінами та стратегічного планування.

2. Встановлено, що вплив сучасних цифрових технологій істотно трансформує сприйняття часу як соціокультурного феномену. Цей вплив проявляється через зміну темпу життя, інтенсифікацію інформаційних потоків, фрагментацію свідомості та глибоку трансформацію соціальних відносин. Віртуалізація простору та часу в сучасних технологіях призводить до стирання чітких меж між роботою та відпочинком, минулим і майбутнім, приватним і публічним, що породжує нові соціокультурні феномени, такі як «інформаційне перевантаження», «цифровий стрес» і «миттєва реактивність».

3. Аналіз ролі інформаційних технологій та штучного інтелекту в трансформації уявлень про час показав, що нові технології створюють унікальну ситуацію, в якій час стає одночасно ресурсом і продуктом, контрольованим за допомогою алгоритмів. Штучний інтелект переводить сприйняття часу у формат миттєвих реакцій, автоматичних рішень та

прогнозованих подій, що суттєво змінює темп та якість прийняття рішень. Виникає феномен так званого «алгоритмічного часу», який задає новий стандарт швидкості, ефективності й продуктивності людської діяльності, формуючи нові соціальні практики.

4. Дослідження концепції Кайросу в контексті соціально-економічних змін в умовах глобалізації показало, що саме Кайрос визначає успішність впровадження нововведень у динамічних глобальних середовищах. Зростання взаємозалежності світових економік і культурних просторів робить своєчасність прийняття рішень критично важливою. Саме у глобалізованому світі Кайрос стає вирішальним фактором, який дозволяє організаціям, суспільствам та державам використовувати кризи як унікальні можливості для якісного оновлення, здійснення реформ та стратегічних проривів.

5. Дослідження феномену прискорення часу виявило суттєві кризові явища, пов'язані з високими темпами технологічних та соціальних змін, такими як втрата стабільності, посилення невизначеності, вигорання та когнітивне перевантаження людей. Водночас було встановлено, що це прискорення також створює і нові можливості Кайросу, відкриваючи унікальні вікна можливостей для інновацій, адаптації та розвитку. В умовах постійного прискорення та невизначеності стає критично важливим розвивати вміння розпізнавати та використовувати ці можливості, своєчасно реагуючи на зміни.

6. На прикладі аналізу сучасних технологічних інновацій (таких як штучний інтелект і метавсесвіт) було встановлено, що вони є яскравими проявами моментів Кайросу у сучасному світі. Штучний інтелект змінює підходи до управління інформацією, дозволяє здійснювати швидкі стратегічні корективи, створюючи умови для миттєвого реагування на глобальні виклики. Метавсесвіт, своєю чергою, формує нові реальності

соціальної взаємодії, бізнесу й комунікації, створюючи нові можливості для розвитку як окремих індивідів, так і соціальних систем. Обидва ці приклади демонструють, як технологічні інновації формують новий тип мислення та управлінських практик, що базуються на поєднанні Хроносу (планування, системності) та Кайросу (ситуативності, гнучкості та адаптивності).

Таким чином, результати проведеного дослідження підтверджують, що філософські концепції Хроносу і Кайросу є надзвичайно актуальними у контексті сучасного глобалізованого світу, в якому відбуваються постійні технологічні, соціальні й економічні трансформації. В умовах швидкоплинних змін здатність організацій, суспільств і особистостей знаходити баланс між структурованим стратегічним плануванням (Хроносом) і миттєвим реагуванням на сприятливі моменти (Кайросом) стає ключовою компетентністю. Саме гармонійне поєднання цих двох підходів дозволяє ефективно реагувати на виклики сьогодення, використовувати потенціал технологій для розвитку суспільства та особистості, а також перетворювати кризові ситуації на нові можливості та перспективи.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Арістотель. Риторика. пер. з давньогрец. П. Хоміцького. Київ: Основи, 2004. 384 с.
2. Бауман З. Плинна модерність. пер. з англ. Є. Марічева. Київ: Laugus, 2018. 368 с.
3. Бауман З. Плинні часи: життя в добу непевності / З. Бауман ; пер. з англ. С. Кисельов. — Київ : Ніка-Центр, 2008. — 248 с.
4. Бауман, З. (2008). *Текуча сучасність*. Київ: Ніка-Центр.
5. Бергсон, А. (1999). *Тривалість і одночасність*. Київ: Основи.
6. Вагнер Т. Створення інноваторів: як виховати молодих людей, здатних змінити світ / Т. Вагнер ; пер. з англ. Н. Лавська. — Київ : Наш формат, 2020. — 360 с.
7. Віріліо П. Інформаційна бомба / П. Віріліо ; пер. з фр. С. Сєрякова. — Київ : Основи, 2005. — 184 с.
8. Віріліо, П. (2010). *Естетика зникнення*. Київ: Грані-Т.
9. Вірільйо П. Машина зору. пер. з франц. О. Юдіна. Київ: ArtHuss, 2020. 224 с.
10. Ган, Б.-Ч. (2015). *Суспільство в томи*. Львів: Видавництво УКУ.
11. Ган, Б.-Ч. (2019). *У вигнанні часу*. Київ: Книги ХХІ.
12. Гесіод. Теогонія. Роботи і дні: пер. з давньогрец. А. Содомори. Київ: Основи, 2005. 256 с.
13. Драйден Г., Вос Д. Революція в навчанні / Г. Драйден, Д. Вос ; пер. з англ. В. Чайковська. — Харків : Клуб сімейного дозвілля, 2017. — 432 с.
14. Еліаде, М. (2001). *Священне і мирське*. Київ: Юніверс.
15. Кассіерер Е. Філософія символічних форм. Київ: Основи, 2019. 312 с.
16. Кастельс М. Інформаційна епоха: економіка, суспільство і культура. Т. 1: Влада і ідентичність / М. Кастельс ; пер. з англ. А. О. Сидоренко. — Київ : Основи, 2004. — 608 с.
17. Мамфорд, Л. (1970). *Міф машини: Техніка і розвиток людства*. New York: Harcourt Brace.

- 18.Мельник В. Поняття часу в сучасному соціокультурному просторі. Соціальні та гуманітарні науки. 2020. №4. С. 25–32.
- 19.Платон. Тімей: Діалог. пер. з давньогрец. Д. Коваль. Київ: Основи, 2010. 128 с.
- 20.Роза Г. Прискорення: соціальна зміна та час у пізньому модерні / Г. Роза ; пер. з нім. С. Шевченко. — Харків : Фоліо, 2020. — 320 с.
- 21.Роза Г. Соціальне прискорення: Нова теорія сучасності. пер. з нім. О. Юдіна. Київ: Ніка-Центр, 2018. 336 с.
22. Роза, Г. (2021). *Резонанс: Соціологія нашого відношення до світу*. Харків: Vivat.
23. Томпсон, Е.П. (1967). Time, Work-Discipline, and Industrial Capitalism. *Past & Present*, No. 38, pp. 56–97.
24. Фішер, М. (2009). *Capitalist Realism: Is There No Alternative?* Winchester: Zero Books.
- 25.Фуко, М. (1996). *Наглядати і карати: Народження в'язниці*. Львів: Літопис.
- 26.Харарі Ю. Н. Homo Deus: за лаштунками майбутнього / Ю. Н. Харарі ; пер. з англ. А. Клімова. — Харків : Клуб сімейного дозвілля, 2018. — 432 с.
- 27.Штомпка П. Соціологія соціальних змін. К.: Видавництво Соломії Павличко «Основи», 2016. 416 с.
- 28.Adam B. Timescapes of Modernity: The Environment and Invisible Hazards. London: Routledge, 2015. 256 p.
- 29.Bauman Z. Liquid Modernity. Cambridge: Polity Press, 2000. 240 p.
- 30.Delahaye E. About chronos and kairos. On Agamben's interpretation of Pauline temporality through Heidegger //International Journal of Philosophy and Theology. – 2016. – Т. 77. – №. 3. – С. 85-101.
- 31.Delahaye E. About chronos and kairos. On Agamben's interpretation of Pauline temporality through Heidegger //International Journal of Philosophy and Theology. – 2016. – Т. 77. – №. 3. – С. 85-101.

32. Floridi L. *The Fourth Revolution: How the Infosphere is Reshaping Human Reality* / L. Floridi. — Oxford : Oxford University Press, 2014. — 256 p.
33. Goble E. *From kairos to chronos: The lived experience of time in education* // *Phenomenology and educational theory in conversation*. — Routledge, 2020. — C. 179-196.
34. Hartmut Rosa (2013). *Social Acceleration: A New Theory of Modernity*. New York: Columbia University Press.
35. Hartog F. *Chronos: The West Confronts Time*. — Columbia University Press, 2022.
36. Hassan R. *Digital Time: Technology and the Acceleration of Society*. Cambridge: Polity Press, 2012. 224 p.
37. Hassan, R. (2009). *Empires of Speed: Time and the Acceleration of Politics and Society*. Leiden: Brill.
38. Hendriks A. *Temporality in visions of desirable futures: Chronos and Kairos in the case of the circular economy on Gotland* // *Journal of Cleaner Production*. — 2024. — T. 439. — C. 140733.
39. irilio P. *The Vision Machine*. Bloomington: Indiana University Press, 1994. 128 p.
40. Kumagai A. K., Naidu T. *On time and tea bags: Chronos, Kairos, and teaching for humanistic practice* // *Academic Medicine*. — 2020. — T. 95. — №. 4. — C. 512-517.
41. Lemaux B. C. et al. *Chronos and KAIROS: MOSFIRE observations of post-starburst galaxies in $z \sim 1$ clusters and groups* // *Monthly Notices of the Royal Astronomical Society*. — 2017. — T. 472. — №. 1. — C. 419-438.
42. McLuhan M. *Understanding Media: The Extensions of Man* / M. McLuhan. — Cambridge : MIT Press, 1994. — 396 p.
43. Niles P. M. et al. *Kairos care in a Chronos world: midwifery care as model of resistance and accountability in public health settings* // *Birth*. — 2021. — T. 48. — №. 4. — C. 480-492.

44. Nissen B. Kairos und Chronos //Zeit und Zeiterleben. – Psychosozial-Verlag, 2023. – С. 105-120.
45. Otto B. D. et al. Failure as a process: shaping what is worth doing in creative projects //Spaces for Creativity and Innovation Within and Across Organizational Boundaries. – Emerald Publishing Limited, 2025. – С. 137-158.
46. Platovnjak I., Svetelj T. Chronos and Kairos of hope //Bogoslovni vestnik/Theological Quarterly. – 2021. – Т. 81. – №. 4. – С. 797-806.
47. Ramalho W. Reinterpreting the “times of crisis” based on the asymmetry between chronos and kairos //História da Historiografia: International Journal of Theory and History of Historiography. – 2021. – Т. 14. – №. 35. – С. 115-144.
48. Rifkin J. The Age of Access: The New Culture of Hypercapitalism / J. Rifkin. — New York : Tarcher/Putnam, 2000. — 312 p.
49. Rosa H. Social Acceleration: A New Theory of Modernity / H. Rosa. — New York : Columbia University Press, 2013. — 384 p.
50. Rushkoff D. Present Shock: When Everything Happens Now. New York: Current, 2014. 304 p.
51. Schiemer B. It’s About What Happens in the Meantime: The Temporal Interplay of Individual and Collective Creativity //Organization Science. – 2024. – Т. 35. – №. 6. – С. 2309-2332.
52. Sennett R. The Corrosion of Character: The Personal Consequences of Work in the New Capitalism / R. Sennett. — New York : W. W. Norton, 1998. — 176 p.
53. Srnicek N. Platform Capitalism / N. Srnicek. — Cambridge : Polity Press, 2016. — 120 p.
54. Toffler A. The Third Wave / A. Toffler. — New York : Bantam Books, 1980. — 537 p.
55. Virilio P. The Information Bomb / P. Virilio. — London : Verso, 2000. — 160 p.

56. Virilio, P. (1995). *Speed and Information: Cyberspace Alarm!*. CTheory.net.
Retrieved from: <https://journals.uvic.ca/index.php/ctheory/article/view/14325>